

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет економічних наук
Кафедра фінансів

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр
на тему: **«ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ
МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЗНАЧНОЇ ТІНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ
ТА ЇХНІЙ ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ СТАБІЛЬНІСТЬ В УМОВАХ
ВІЙНИ»**

Спеціальності:
072 Фінанси, банківська справа та страхування

Ісаєнко Катерина Володимирівна

Керівник: Новік А.Ю.
кандидат економічних наук, ст. викладач

Рецензент _____
(Прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою « ____ »

Секретар ЕК _____
« ____ » _____ 2024 р.

Київ - 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1. Теоретичні засади грошових переказів мігрантів.....	7
1.1. Сутність та види грошових переказів мігрантів	7
1.2. Вплив грошових переказів на економіку країни.....	17
1.3. Тінізація грошових переказів мігрантів: причини та наслідки	29
2. Аналіз грошових переказів українських мігрантів.....	32
2.1. Динаміка та структура грошових переказів в Україну та інші регіони світу під впливом війни.....	32
2.2. Основні канали грошових переказів та їх тінізація	40
2.3. Вплив грошових переказів на економіку України.....	45
2.4. Моделювання впливу грошових переказів мігрантів на рівень споживання в Україні	49
3. Напрями удосконалення системи грошових переказів мігрантів в Україні	58
3.1. Заходи щодо детінізації грошових переказів	58
3.2. Використання потенціалу грошових переказів для економічного розвитку.....	60
3.3. Врахування грошових переказів у макроекономічній політиці	62
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67

ВСТУП

В умовах війни та значної тінізації економіки грошові перекази мігрантів стають все більш важливим фактором, що впливає на економічну стабільність України. За даними НБУ, з 2015 року до початку повномасштабного вторгнення в 2022 році обсяг грошових переказів з-за кордону в Україну невідомо зростає. Ці кошти використовуються для підтримки сімей, стимулювання споживання та інвестування в українську економіку, а отже, чинять на неї вагомий вплив.

Тіньова економіка негативно впливає на обсяги та ефективність використання грошових переказів мігрантів. За оцінками експертів, тіньовий сектор української економіки становить близько 40% ВВП. Це призводить до недоотримання податків, зниження рівня життя та обмеження можливостей для розвитку легального бізнесу. Дослідження впливу тінізації економіки на грошові перекази може значно допомогти знайти шляхи зменшення або й абсолютного уникнення даних проблем.

Грошові перекази мігрантів відіграють важливу роль у підтримці життєвого рівня мільйонів українців, створюючи помітний вплив на соціально-економічний розвиток країни. За даними Світового банку, близько 10% населення України отримують грошові перекази з-за кордону. Ці кошти переважно використовуються для покупки їжі, одягу, оплати житла та освіти, тобто забезпечення базових потреб. Таким чином у країні зменшується частка бідного й неосвіченого населення, що позитивно впливає на розвиток нації.

Війна в Україні призвела до значного збільшення кількості людей, які потребують фінансової допомоги. Грошові перекази мігрантів можуть допомогти їм впоратися з економічними труднощами та покращити свій рівень життя в цей важкий період. Ефективне управління грошовими переказами мігрантів може допомогти уряду України у вирішенні низки економічних та соціальних проблем. Це може стимулювати економічне зростання, зменшити бідність та покращити добробут населення.

До того ж, війна в Україні призвела до значних політичних змін. Уряд України прагне до євроінтеграції, і це може призвести до змін у законодавстві, що регулює грошові перекази мігрантів.

Тема роботи є малодослідженою в українській науковій літературі. Існує потреба в комплексних дослідженнях, які б дозволили краще зрозуміти тенденції та перспективи грошових переказів мігрантів в Україні, а також їх вплив на економічну стабільність в умовах війни.

У цілому, тема дослідження є актуальною та має важливе теоретичне та практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані для розробки та вдосконалення державної політики щодо міграції та грошових переказів, а також для підвищення ефективності використання грошових переказів мігрантів для розвитку економіки України.

Існують загальні теоретичні положення щодо грошових переказів мігрантів, їх впливу на економіку та соціальне життя. Ці питання досліджуються в працях таких зарубіжних та українських науковців, як: М. Алі, Р. Батлер, Г. Борт, С. Кейт, Р. Коулман, Р. Озден, М. Ремі, А. Белоусов, О. Бойко, О. Грішнова, В. Дубровський, Н. Книш, О. Кривцова, О. Кузьмін, О. Лук'яненко, Т. Малиновська, О. Плотнікова, Ю. Пятаков, О. Савченко, О. Солошенко, В. Цвігун.

Національний банк України, Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та інші міжнародні організації регулярно публікують аналітичні матеріали щодо грошових переказів мігрантів в Україну. Ці матеріали містять статистичну інформацію про динаміку та структуру грошових переказів, а також аналіз їх впливу на економіку України.

Дослідження, присвячені проблемі грошових переказів мігрантів в Україні, зосереджуються на таких аспектах, як:

- динаміка та структура грошових переказів;
- фактори, що впливають на обсяги та напрямки грошових переказів;
- використання грошових переказів мігрантами;
- вплив грошових переказів на економіку та соціальне життя України.

Проте, вони мають певні недоліки, що створюють необхідність подальших досліджень у даній галузі:

- більшість наявних досліджень не враховують вплив тіньової економіки на грошові перекази мігрантів;
- недостатньо досліджено вплив війни на грошові перекази мігрантів та їх роль у підтримці економічної стабільності України.

Подальші дослідження проблеми грошових переказів мігрантів в Україні мають бути зосереджені на таких аспектах:

- вплив тіньової економіки на грошові перекази мігрантів;
- вплив війни на грошові перекази мігрантів та їх роль у підтримці економічної стабільності України;
- розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності використання грошових переказів мігрантів для розвитку економіки України.

Об'єктом даного дослідження є сукупність грошових переказів мігрантів в Україну, їх динаміка, структура, канали надходження та використання, а також вплив тіньової економіки на ці процеси; вплив грошових переказів мігрантів на економічну стабільність України в умовах війни.

Предметом дослідження є внутрішні та зовнішні фактори, що впливають на динаміку, структуру та ефективність використання грошових переказів мігрантів в Україні в умовах значної тінізації економіки, а також їх вплив на показники економічної стабільності в умовах війни.

Мета дослідження: отримати комплексну характеристику тенденцій та перспектив грошових переказів мігрантів в Україні; визначити вплив тіньової економіки та війни на грошові перекази мігрантів; розробити рекомендації щодо підвищення ефективності використання грошових переказів мігрантів для підтримки економічної стабільності України.

Завдання дослідження:

- аналіз статистичних даних про динаміку та структуру грошових переказів мігрантів;

- вивчення наукової літератури з питань міграції, грошових переказів, тіньової економіки та економічної стабільності;
- дослідження експертних опитувань та анкетування мігрантів;
- моделювання впливу грошових переказів мігрантів на економічну стабільність України.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ МІГРАНТІВ

1.1 Сутність та види грошових переказів мігрантів

Грошові перекази мігрантів - це кошти, які мігранти надсилають своїм сім'ям та друзям у країну походження. Для кращого розуміння цього терміну необхідно розібратися з дотичними поняттями, такими як: мігранти, міграція, країна походження та країна призначення.

За своїм лексичним значенням слово «мігрант» означає особу, яка здійснює міграцію з одного місця перебування на інше [19]. У науковій економічній літературі цей термін трактується по-різному, зокрема через відмінне ставлення до розрізнення вимушених та добровільних переселенців.

Відповідно до Закону України «Про основні засади державної міграційної політики України», мігрант – це особа, яка свідомо та з власної волі перетинає державні або адміністративно-територіальні кордони з метою зміни місця проживання або без такої зміни. При цьому вимушений мігрант - це особа, яка відповідно до чинного законодавства України визнана біженцем, отримала притулок чи тимчасовий гуманітарний захист в Україні. Даний закон також класифікує мігрантів за типовою ознакою (внутрішні та зовнішні), за правовою ознакою (законні та незаконні), за видовою ознакою (постійні та зворотні) та за характерною ознакою (політичним, трудовим або пов'язаним зі зміною екологічного середовища тощо). [11]

Міжнародна організація з міграції (МОМ) надає схоже визначення поняття та трактує його як термін, що стосується всіх випадків міграції, коли рішення прийнято особою добровільно для особистої зручності та без впливу будь-яких примусових факторів. Тим часом, Європейський комітет з питань міграції використовує термін «мігранти» стосовно всіх осіб, що перетнули кордон задля

територіальної зміни місця знаходження або проживання, включаючи емігрантів, іммігрантів, мігрантів, що повернулися до країни походження, біженців, переселенців тощо. [20]

Наведені визначення відмінні шириною включення в термін «мігранти» різних більш вузьких за визначенням груп осіб, що перетнули кордони, що в основному стосується добровільності рішення про міграцію. У зв'язку зі складністю оцінки добровільності виїзду, дані визначення все ще є доволі розмитими. Натомість, Управління Верховного Комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН) чітко розрізняє поняття «мігранти» та «біженці» і застерігає про загрозу розмиття межі між ними. За визначенням управління, біженці становлять окрему від мігрантів групу людей, оскільки ці люди перетинають кордон не добровільно, а вимушено у зв'язку з наявністю серйозної загрози життю, правам та свободам.

Стосовно міграції, це в першу чергу масштабне соціальне явище, яке є досить складним у вивченні у світлі його неоднозначності. Багатоваріантність тлумачення дефініції «міграційний процес», зважаючи на складність і багатоаспектність досліджуваного феномена, а також постійного розвитку і трансформації самих проявів міграції зберігаються і в даний час, внаслідок чого в науковому апараті з даного питання продовжує існувати деяка термінологічна плутанина. Ця плутанина, з одного боку, пов'язана з тим, що в поняття «міграційний процес» різні дослідники вкладають найрізноманітніший зміст. З іншого боку - у вітчизняній науці однооментно зустрічаються різні терміни зі схожою семантикою - «міграція», «міграція населення», «імміграція», «еміграція», «міграційний процес», «трудова міграція», «тимчасова міграція», «безповоротна міграція» та ін., багато з яких використовується безсистемно, розмиваючи межі тлумачень даних наукових категорій.

У загальному, під «міграцією» (з лат. «migratio») слід розуміти процес переміщення особи чи трудової сили у просторі та часі, який пов'язаний зі зміною постійного місця проживання на визначений термін [22].

Міграція населення – переміщення людей, пов’язані з механічним перетином державних або адміністративних кордонів, яке спричиняє зміну місця проживання людей та спрямоване на здійснення економічної, соціальної чи будь-якої іншої діяльності на новій території [22]. При цьому, країна постійного проживання, яку покидають мігранти називається країною походження мігрантів, а країна, у якій ці мігранти осідають, - країною призначення. У цьому ключі існує також поняття транзитної країни, що позначає країну, де обмежений короткий період часу перебувають мігранти на шляху до країни призначення.

Основними передумовами, які спонукають людей до міграції є соціальні та економічні проблеми в країні, зокрема такі як [13]:

- нестабільний розвиток держави;
- незадовільні умови праці та життя населення;
- низький рівень заробітної плати;
- розширена діяльність багатонаціональних підприємств;
- демографічні кризи;
- високі показники безробіття;
- невідповідність попиту та пропозиції робочої сили;
- неналежний рівень оплати праці.

Із наведених причин міграції відповідно постають і стимули для здійснення грошових переказів мігрантами. Першочерговою і найбільш поширеною причиною можна вважати необхідність фінансової підтримки своїх сімей, що залишаються в країні походження та не мають можливості покрити свої потреби самостійно через несприятливі економічно-соціальні або політичні умови. Деякі мігранти переказують гроші з метою інвестування в наявний або відкриття власного бізнесу на батьківщині. Інакшою метою переказів може бути погашення боргів, кредитів або іпотек, оформлених у своїй країні. Окрім того, хорошим стимулом може бути фінансова підтримка місцевих громад, допомога із втіленням громадських проєктів, організації культурних або релігійних заходів, тощо з метою сприяння розвитку громади. [50]

Відповідно, виділяють такі **види грошових переказів** мігрантів :

- грошові перекази з метою підтримки сім'ї: перекази, що використовуються для покриття основних потреб сім'ї, таких як їжа, житло, одяг, освіта та медицина.
- грошові перекази з метою інвестування: перекази, що використовуються для інвестування в бізнес, нерухомість, або освіту.
- грошові перекази з метою дарування: перекази, що використовуються для надання допомоги нужденним, або для підтримки релігійних та благодійних організацій.

Сутність грошових переказів мігрантів:

- важливе джерело доходу для багатьох сімей у країнах, що розвиваються;
- важливий фактор економічного розвитку країн, що розвиваються.

Грошові перекази можуть мати як позитивний, так і негативний вплив на економіку та суспільство країн, що розвиваються.

Позитивний вплив:

- збільшення доходів сімей;
- стимулювання споживчого попиту;
- інвестиції в бізнес та інфраструктуру;
- зниження бідності;
- підвищення рівня життя.

Негативний вплив:

- зниження стимулів до праці в країні походження;
- відтік капіталу з країни походження;
- зростання нерівності в країні походження;
- девальвація валюти країни походження.

Важливо зазначити, що вплив грошових переказів мігрантів на економіку та суспільство країни походження залежить від багатьох факторів, таких як:

- обсяг переказів;

- способи використання переказів;
- економічна ситуація в країні походження;
- політика уряду щодо переказів.

Для того, щоб максимізувати позитивний вплив грошових переказів мігрантів необхідно:

- створювати сприятливі умови для легальних переказів;
- підвищувати обізнаність про переваги легальних переказів;
- стимулювати використання переказів для інвестицій та розвитку;
- розробляти та впроваджувати політики, які сприяють економічному та продуктивному використанню переказів.

Грошові перекази мігрантів можуть стати потужним рушієм економічного розвитку та покращення добробуту населення країн, що розвиваються.

Коли мігранти надсилають додому частину свого заробітку у вигляді готівки або товарів для підтримки своїх родин, такі трансферти називаються грошовими переказами працівників або мігрантів. Обсяги таких переказів в останні кілька років стрімко зростали, і нині вони являють собою найбільше джерело зовнішніх доходів для багатьох країн, що розвиваються.

Точний розмір потоків грошових переказів визначити важко, оскільки трансферти часто здійснюються неофіційними каналами. За прогнозами, у 2025 році офіційно зареєстровані перекази мігрантів в усьому світі становитимуть 232 млрд доларів США, у тому числі 167 млрд доларів отримають країни, що розвиваються. Ці потоки відображаються в платіжному балансі; нині міжнародна група технічних експертів розглядає конкретні методи їх відображення. Передбачається, що невраховані потоки, які проходять неофіційними каналами, перевищують офіційно зареєстровані потоки принаймні на 50 відсотків. При цьому грошові перекази не тільки великі, але вони також більш рівномірно розподіляються між країнами, що розвиваються, ніж потоки капіталу, включно з прямими іноземними інвестиціями, більша частина яких надходить до кількох

великих країн з ринком, що формується. У дійсності грошові перекази мігрантів мають особливе значення для країн з низьким рівнем доходів.

Типова операція з переказу коштів включає три етапи. На першому етапі мігрант-відправник оплачує суму переказу агенту з пересилання, використовуючи готівкові кошти, чек, касовий ордер, кредитну картку, дебетову картку або дебетове доручення, що надсилається електронною поштою, телефоном або через Інтернет. На другому етапі агент з пересилання дає інструкцію своєму агенту в країні одержувача доставити переказ. На третьому етапі агент з доставки передає трансферт бенефіціару (рисунок 1.1). Під час розрахунків між агентами в більшості випадків жодного переказу коштів у режимі реального часу не відбувається; натомість сальдо коштів, які агент з пересилання повинен передати агенту з доставки, погашається періодично, за встановленим графіком, через комерційний банк. Розрахунки за неофіційними переказами часто здійснюються в товарній формі.

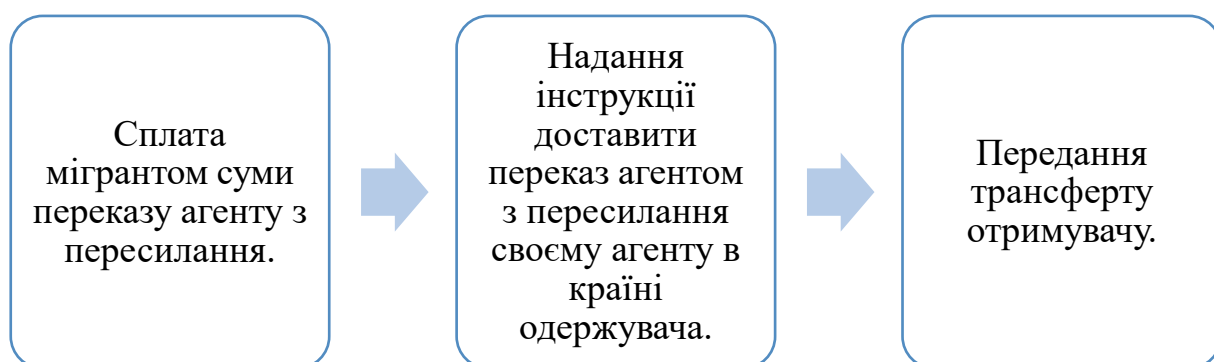

Рисунок 1.1 – Типова операція з переказу коштів.

Джерело: створено автором на основі даних [4]

Витрати, пов'язані з операцією з переказу коштів, включають збір, що стягується агентом з пересилання, який зазвичай оплачує відправник, а також комісійний збір за обмін валют і доставку національної валюти бенефіціару в іншій країні. Деякі дрібніші оператори грошових переказів вимагають від бенефіціара сплати комісії за одержання переказів, імовірно для покриття непередбачених коливань валютних курсів. Крім того, агенти з переказу коштів (особливо банки)

можуть отримувати непрямий збір у вигляді відсотків (на "кошти в розрахунках"), інвестуючи кошти до їхньої доставки бенефіціару. Такі кошти в розрахунках можуть становити значні суми в тих країнах, де діють високі ставки "овернайт". [4]

Грошові перекази є важливими для економіки, оскільки вони, як правило, являють собою трансфери коштів від особи або члена сім'ї, яка діє з найкращих спонукань, іншій особі або домашньому господарству. Вони призначені для задоволення конкретних потреб одержувачів і, таким чином, зазвичай сприяють скороченню бідності. Дослідження Світового банку, засновані на проведених у 1990-х роках обстеженнях домашніх господарств, показують, що надходження від міжнародних грошових переказів допомогли скоротити бідність (що вимірюється як частка населення, яке живе нижче за межу бідності) в Уганді майже на 11 відсоткових пунктів, у Бангладеші - на 6 відсоткових пунктів, а в Гані - на 5 відсоткових пунктів.

Стосовно використання грошових переказів мігрантів, у бідніших домашніх господарствах вони можуть використовуватися для купівлі основних споживчих товарів, оплати житла, а також навчання дітей і послуг охорони здоров'я. У більш заможних домашніх господарствах вони можуть скласти капітал для невеликого підприємства і підприємницької діяльності. Вони також допомагають при оплаті імпорту й обслуговуванні зовнішнього боргу, а в деяких країнах банкам вдавалося залучати зовнішнє фінансування з використанням майбутніх грошових переказів як забезпечення.

Потоки грошових переказів зазвичай стабільніші, ніж потоки капіталу, і вони також зазвичай мають контрциклічний характер, тобто зростають під час економічних спадів або після стихійних лих на батьківщині мігрантів, коли потоки капіталу зазвичай скорочуються. У країнах, що постраждали від політичних конфліктів, грошові перекази часто виявляються єдиною економічною підмогою для незаможних. За оцінками Світового банку, в Гаїті 2001 року вони становили близько 17 відсотків ВВП, а в окремих районах Сомалі наприкінці 1990-х років їхній рівень сягав 40 відсотків ВВП.

Проте, грошові перекази також пов'язані з низкою потенційних витрат (рисунок 1.2). Країни, які отримують перекази мігрантів, зазнають витрат, якщо емігрують висококваліфіковані робітники або якщо їхній від'їзд створює дефіцит робочої сили. Крім того, якщо суми переказів значні, у країні-одержувачі може підвищитися реальний обмінний курс валюти, що спричинить зниження конкурентоспроможності цієї країни на міжнародному ринку. Дехто вважає, що трансферти можуть також сприяти виникненню убогих настроїв, підриваючи в їхніх одержувачів бажання працювати і, таким чином, уповільнюючи економічне зростання. Однак інші стверджують, що від'ємна залежність між грошовими переказами та економічним зростанням, спостережувана в низці емпіричних досліджень, може просто відображати контрциклічний характер переказів, тобто вплив економічного зростання на перекази, а не навпаки.

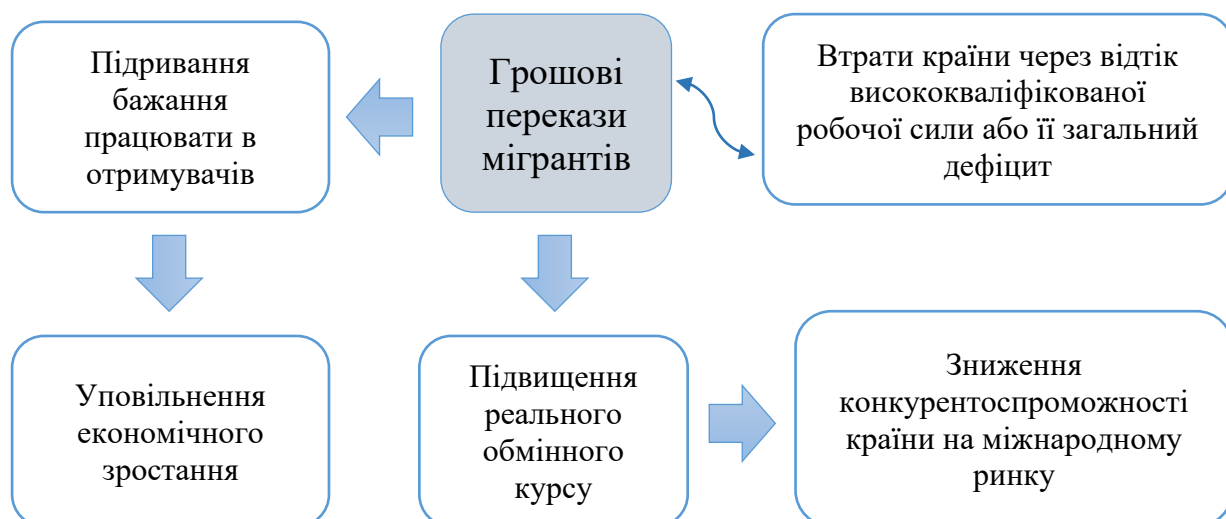

Рисунок 1.2 – Можливі негативні наслідки для країни призначення переказів.

Джерело: створено автором на основі даних [4]

Перекази можуть бути також пов'язані з людськими витратами. Іноді мігранти йдуть на значні жертви (зокрема живуть окремо від сім'ї) і йдуть на ризики в пошуках роботи в іншій країні. Крім того, їм часто, доводиться виснажливо працювати, щоб зберегти достатньо коштів для відправлення переказів.

Основною проблемою визначення суми грошових переказів мігрантів в економіці є те, що вони можуть бути неофіційними. Офіційні перекази здійснюються через ліцензовані фінансові установи, такі як банки, кредитні спілки,

або системи грошових переказів. Ці перекази зазвичай безпечні, швидкі та зручні, але можуть мати високі комісії [41]. Натомість неофіційні перекази здійснюються через неформальні канали, такі як передача готівки через особистих знайомих, кур'єрів, або через нелегальні пункти обміну валют. Ці перекази зазвичай дешевші, але можуть бути ризикованими, оскільки не мають гарантії доставки.

Використання неофіційних каналів при надсиланні грошових переказів пов'язане з високими транзакційними витратами при надсиланні коштів через офіційні канали. Зазвичай, коли йдеться про великі перекази (для цілей торгівлі, інвестицій або допомоги), транзакційні витрати не становлять проблеми, оскільки їхня частка в основній сумі переказу невелика, і для перерахування великих сум переказів міжнародні банки з готовністю надають свої послуги за конкурентними цінами. Однак у разі дрібніших переказів - наприклад, менш як 200 доларів, що типово для незаможних мігрантів, - комісійні збори за переказ можуть становити до 10-15 відсотків від основної суми.

Скорочення транзакційних витрат могло б значно допомогти сім'ям, які отримують перекази, що можна досягти за певних дій.

По-перше, збір має бути невеликим, єдиним і фіксованим, а не визначатися як відсоток від основної суми переказу, оскільки вартість послуг з переказу коштів насправді не залежить від основної суми. Реальна вартість операції з переказу коштів - включно з трудовими витратами, технікою, мережевим забезпеченням та орендними платежами, - оцінюється значно нижчою за рівень чинних зборів.

По-друге, витрати можна було б скоротити за рахунок посилення конкуренції. Вступ нових учасників на цей ринок можна було б спростити завдяки гармонізації та зниженню мінімальних вимог до страхування і розміру капіталу, а також за рахунок усунення надмірно суворих правил регулювання (таких як обов'язкова наявність повної банківської ліцензії для операторів грошових переказів). Пильний контроль на предмет відмивання грошей або фінансування тероризму за фірмами, які надають послуги з проведення грошових операцій, встановлений після терористичних актів 11 вересня, ускладнив їхні операції за

рахунками в банках-кореспондентах, що змусило багато фірм у США припинити свою діяльність.

У той час як регулювання необхідне для припинення відмивання грошей і фінансування тероризму, воно не повинно заважати підприємствам, які надають послуги з переказу коштів на законних підставах, використовувати свої рахунки в банках-кореспондентах.

Одним із прикладів того, як конкуренція призвела до зниження зборів, є «коридор» між США і Мексикою, де збори за перекази коштів скоротилися на 56 відсотків з понад 26 доларів (для відправлення 300 доларів) у 1999 році до приблизно 11,50 доларів на даний час. Крім того, деякі комерційні банки нещодавно почали надавати також послуги безоплатно, сподіваючись на те, що це приверне клієнтів до їхніх депозитних і кредитних продуктів. А в деяких країнах також з'явилися нові інструменти для здійснення переказів, що ґрунтуються на використанні стільникових телефонів, смарт-карток або Інтернету.

По-третє, створення партнерств між підприємствами, що надають послуги з переказу грошових коштів, і діючими поштовими службами або мережами роздрібного обслуговування могло б сприяти розширенню обсягу цих послуг без значних інвестицій в основний капітал, необхідних для створення платіжних систем. Однак партнерства не повинні мати ексклюзивний характер, оскільки вони часто призводять до підвищення зборів за переказ коштів. [25]

По-четверте, малозабезпеченим мігрантам необхідний ширший доступ до банківської системи. Банки зазвичай надають послуги грошових переказів за меншу плату, ніж оператори грошових переказів. Як країни-відправники, так і країни-одержувачі можуть підвищити доступність банківських послуг для мігрантів за рахунок видачі дозволу банкам країни походження переказів проводити операції за кордоном; за допомогою ідентифікаційних карток (таких як мексиканські *matricula consular*), що їх приймають банки як підставу для відкриття рахунків; а також шляхом спрощення процедур участі на ринку грошових переказів для установ мікрофінансування та кредитних спілок.

Уряди країн нерідко створювали стимули для припливу грошових переказів та їх продуктивного використання. Але такі заходи більш проблематичні, ніж заходи щодо розширення доступу до фінансових послуг або скорочення операційних витрат. Податкові стимули можуть залучити грошові перекази, але вони можуть також сприяти ухиленню від сплати податків. Програми спільного фінансування в рівних частках для залучення грошових переказів груп мігрантів можуть спричинити відтік державних коштів від інших пріоритетних статей видатків, а заходи щодо спрямування переказів на інвестиційні цілі не мали особливого успіху. Грошові перекази - це приватні фонди, які мають розглядатися так само, як і інші статті доходів домашніх господарств. Підвищення суми заощаджень та оптимізації видатків слід забезпечувати за рахунок вдосконалення загального інвестиційного клімату, а не за рахунок цільового використання грошових переказів.

1.2 Вплив грошових переказів на економіку країни

Грошові перекази мігрантів відіграють важливу роль в економіці багатьох країн світу. Їх вплив на економіку може бути як позитивним, так і негативним (рисунок 1.3) [2].

Позитивний вплив:

- збільшення доходів населення: перекази мігрантів можуть значно збільшити доходи сімей, що залишилися в країні. Це може призвести до покращення рівня життя, стимулювання споживчого попиту та розвитку малого та середнього бізнесу.
- інвестиції: частина переказів може бути інвестована в бізнес, нерухомість, освіту та охорону здоров'я. Це може стимулювати економічне зростання та диверсифікацію економіки.
- зниження бідності: перекази мігрантів можуть допомогти сім'ям вирватися з бідності та покращити свої життєві умови.

- підтримка валютного курсу: перекази мігрантів можуть допомогти утримувати курс національної валюти.
- зменшення залежності від зовнішньої допомоги: перекази мігрантів можуть зменшити залежність країни від зовнішньої допомоги та кредитування.

Негативний вплив:

- "Голландська хвороба": зростання обсягів переказів може призвести до ревальвації національної валюти, що може зробити експорт країни менш конкурентоспроможним.
- зниження стимулів до праці: перекази мігрантів можуть знизити стимулювання до праці, особливо серед молодого покоління.
- відтік капіталу: частина переказів може бути вивезена з країни, що може негативно вплинути на її економіку.
- інфляція: зростання обсягів переказів може призвести до зростання інфляції.

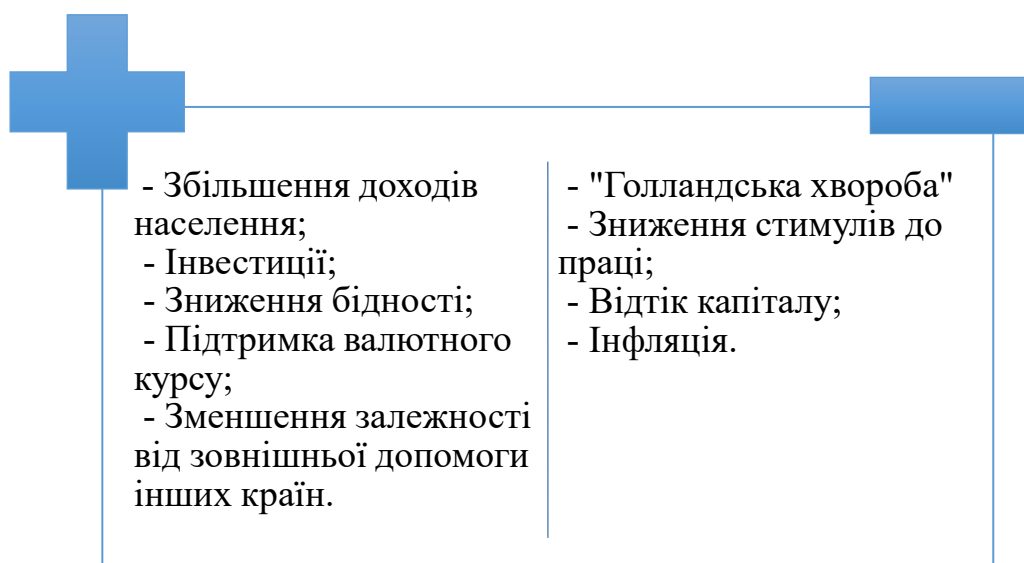

Рисунок 1.3 – Вплив грошових переказів мігрантів на економіку країни.

Джерело: створено автором на основі даних [2]

Важливо зазначити, що вплив грошових переказів на економіку країни залежить від багатьох факторів, таких як:

- обсяг переказів;
- способи використання переказів;

- економічна ситуація в країні;
- політика уряду щодо переказів.

Грошові перекази мігрантів можуть стати потужним рушієм економічного розвитку та покращення добробуту населення. При їх дослідженні важливо також враховувати:

- вплив переказів на гендерну рівність (наприклад, використання грошових переказів жінками для підвищення своєї освіти, кваліфікації, відкриття власного бізнесу, тощо, і як наслідок, зрівняння жінок у правах із чоловіками та підвищення їх незалежності; або негативний вплив: використання переказів чоловіками з ціллю керування та маніпулювання своїми дружинами);
- вплив переказів на ринок праці (поява нових робочих місць завдяки відкриттю нових або розширенню дійсних бізнесів, підвищення кваліфікації працівників завдяки інвестиціям у навчання; або ж навпаки нестача кваліфікованої робочої сили через її відтік за кордон та зниження стимулів до праці через залежність від грошових переказів);
- вплив переказів на соціальну та політичну ситуацію в країні (зменшення бідності та нерівності населення, фінансування соціальних програм, і як наслідок, покращення рівня життя, створення міцних транснаціональних зв'язків; або ж використання коштів для фінансування корупційних схем та посилення соціальної нерівності в деяких випадках).

Проведення досліджень та аналізів може допомогти у кращому розумінні впливу грошових переказів на економіку країни та розробці ефективних політик для їх використання.

Феномен грошових переказів у світовій економіці виник наприкінці XX - початку XXI ст. у зв'язку з появою як міжнародних, так і регіональних систем грошових переказів. Зарубіжними та вітчизняними фахівцями було проведено численні дослідження щодо географії та масштабів грошових переказів мігрантів у всьому світі. Однак до теперішнього часу тематика включення грошових переказів в інвестиційний процес у низці країн не дістала належного розгляду.

Перекази мігрантів не є чимось принципово новим і несподіваним явищем. Що справді є новим, так це їхній масштаб і значення для економіки цілої низки країн, що розвиваються.

Сума грошових переказів формується з трьох компонентів:

1) грошові перекази трудових мігрантів, які перебувають за межами своєї країни понад рік. Вони складаються з усіх поточних трансфертів коштів, здійснюваних як у грошовій формі, так і в натуральній. Зазвичай це регулярні перекази грошей між членами однієї й тієї самої сім'ї;

2) нарахована заробітна плата та інші платежі на користь сезонних, тимчасових і прикордонних робітників, які перебувають у країні, що приймає, менше року;

3) трансферти, що являють собою оціночний грошовий еквівалент вартості майна і фінансових активів мігрантів, яких переміщують в іншу країну.

Облік міжнародних грошових переказів ведуть починаючи з 1970 р. Важливо мати на увазі, що потоки цих переказів у платіжному балансі країн поділяють на перекази, що надійшли в країну (кредит), і перекази, відправлені з країни (дебет).

Центральні банки країн використовують для аналізу грошових переказів дані звітності комерційних банків. Природно, перекази, здійснювані через неофіційні приватні канали, не можуть бути задовільно враховані.

Потоки переказів мігрантів становлять друге за величиною джерело зовнішнього фінансування для цілої низки країн, що розвиваються, що йде безпосередньо за прямими іноземними інвестиціями.

Характерно, що одна-дві країни отримують понад 50 % від усіх переказів того чи іншого регіону. Наприклад, Індія отримує близько 70 % від усіх грошових переказів, що надсилаються в Південно-Азійський регіон. Частка Мексики в міжнародних переказах грошей, що йдуть у латиноамериканський регіон, становить 40 %, а Філіппіни отримують 21 % від усіх переказів, які спрямовують у Східно-Азійський і Тихоокеанський регіони. У більшості випадків, за винятком Латинської Америки, гроші переказують не з однієї країни, а з низки країн і регіонів. [23]

Особливий інтерес становлять обсяги грошових переказів у країнах Європи та Центральної Азії. У цих країнах ситуація з грошовими переказами і, відповідно, з потоками мігрантів істотно відрізняється від інших держав. У цих країнах доходи вищі, відмінності в доходах між країнами менші, у громадян, які працюють за кордоном, необхідність підтримання добробуту сімей не настільки критична.

Також для багатьох невеликих країн, особливо острівних, перекази грошей, поряд з іноземною допомогою і туризмом, стали єдиним стабільним і надійним джерелом доходів. У них близько 2/3 сімейств отримують гроші з-за кордону. Однак було б невірним стверджувати, що більша частина міжнародних переказів припадає на середньорозвинені країни. У країни, що розвиваються, відправляється 3/4 світового обсягу переказів.

Найбільшими у світі країнами-одержувачами є Індія та Китай. Найпоказовішим є зростання обсягів грошових переказів у Китай і європейські країни.

Що стосується країн - відправників грошових переказів, то за останній час склад першої п'ятірки зазнав змін. США залишаються лідером уже кілька десятиліть - з них у 2023 р. було переказано загалом 48,3 млрд дол.

Найбільше зростання обсягів грошових переказів спостерігається в Україні. У 2020 р. з України було відправлено 1,823 млрд дол. США, а за підсумками 2023 р. - 18,6 млрд дол. Таким чином, Україна посіла четверте місце у світі за обсягом відправлених мігрантами коштів за кордон.

На другому місці опинилася Саудівська Аравія, з якої було переведено 26 млрд дол. США, на третьому - Швейцарія (19,6 млрд дол. США). П'яту сходинку посіла Німеччина з обсягом переказів у 15,9 млрд дол. США. Звісно, йдеться про офіційно зареєстровані перекази грошей.

Як відомо, перекази фізичних осіб безпосередньо залежать від міграційної активності населення. Стрімко збільшувалася трудова та нелегальна міграція. За даними Світового банку, Україна посідає одне з перших місць у світі за масштабами трудової міграції.

Наведений аналіз статистичних даних дає змогу зробити висновок, що за останні п'ять-десять років, які характеризуються трансформаціями у світовому господарстві та світовою фінансовою кризою, відбулися істотні зміни щодо обсягів міжнародних грошових переказів у світі та в Україні. У географії потоків міжнародних грошових переказів триває тенденція зниження ролі країн Латинської Америки та підвищення ролі країн Азії та Європи.

Вплив міжнародних грошових переказів мігрантів на країну їхнього походження. Останніми роками об'ємні та структурні характеристики грошових переказів та їхнє зростаюче макроекономічне значення почали привертати увагу дослідників. З'явилися публікації, мета яких - аналіз грошових переказів та їхнє соціально-економічне значення для окремих країн.

Фахівці виокремлюють три основні характеристики грошових переказів, на основі яких, як припускають, можна провести оцінку їхнього макроекономічного впливу: розмір цих потоків відносно показників економіки країни-одержувача; імовірність того, що дане фінансове явище не зникне в період глобалізації; якісна відмінність їх від офіційної допомоги або приватного капіталу.

Більшість робіт з тематики грошових переказів було виконано в контексті конкретної економічної ситуації. Однак грошові перекази можуть впливати і на окремі макроекономічні змінні: зростання валового внутрішнього продукту (ВВП), зміну валютного курсу тощо.

Грошові перекази мігрантів у 2023 р. становили істотну частку ВВП таких країн: Таджикистан, Тонга, Лесото, Республіка Молдова, Непал. Слід зазначити, що у 2022 р. ситуація була дещо іншою: найбільші частки грошових переказів у ВВП були зафіксовані в Тонзі (31 %), Республіці Молдові (27,1 %), Лесото (25,8 %), Гаїті (24,8 %), Боснії і Герцеговині (22,5 %).

Теоретичні та емпіричні оцінки економічного ефекту грошових переказів далеко не однозначні. Оцінити ефект переказів непросто, оскільки вони містять дві складові: соціальну та економічну. Перша належить до таких явищ, як бідність і соціальна нерівність, а друга містить елементи мікро-, мезо- і макроекономік.

Грошові перекази за певних обставин сприяють економічному зростанню. Фахівцями було емпірично доведено, що міжнародні грошові перекази мігрантів впливають на економічне зростання також через збільшення споживання, заощадження та інвестування приватними особами.

Міжнародні грошові перекази спрямовуються на інвестування в ті сфери економіки, які найменше відповідають стандартним вимогам для залучення прямих іноземних інвестицій і кредитів банків. Також фахівцями було виявлено, що зі збільшенням обсягів переказів грошей у країнах - одержувачах цих трансфертів також зростає показник грошового нагромадження приватних домогосподарств.

Є також свідчення значного мультиплікативного ефекту від переказів, особливо в галузі будівництва житла. Цей ефект може бути значним. З'ясувалося, що кожен долар, який надходить у місцеву економіку, приносить по 4 дол. додаткового попиту на товари та послуги, хоча такі висновки можуть ґрунтуватися на завищених оцінках. Крім того, додаткове споживання веде до зростання надходжень від непрямих податків і, таким чином, теж збільшує державне споживання або нагромадження.

Істотні обсяги переказів грошей перешкоджають виникненню дефіциту за поточними операціями, скорочуючи, таким чином, імовірність дефіциту платіжного балансу, що, своєю чергою, є важливою умовою для економічних реформ у найменш розвинених країнах. Для населення багатьох країн, що розвиваються, грошові перекази мігрантів стають украй актуальним джерелом існування, особливо в наш час, який характеризується неоднозначними процесами глобалізації та світовою фінансовою кризою.

Грошові перекази сприяють помітному зниженню впливу негативних наслідків, які спостерігаються в країнах, що розвиваються, під час руху глобального світу в бік більшої відкритості торговельних ринків і внутрішньої лібералізації економік. Також грошові перекази, будучи одним із найстабільніших джерел надходження іноземної валюти для країн, що розвиваються, у 1990-х роках, чинять антициклічний вплив на економіку. За даними Міжнародного валютного фонду, тоді як прямі іноземні інвестиції, портфельні інвестиції та інші потоки

капіталу до країн, що розвиваються, зростали та зменшувалися циклічно, перекази демонстрували стабільність упродовж тривалого часу і навіть збільшувалися у відповідь на економічні кризи.

Майбутні потоки переказів використовуються багатьма країнами, що розвиваються, як забезпечення (гарантія) для одержання позикових коштів на міжнародному ринку позичкового капіталу. Для більшості країн-одержувачів обсяг переказів перевищив показник офіційної фінансової допомоги, що надається цим країнам, і є більш ефективним інструментом боротьби з бідністю. Однак, за даними міжнародних організацій, допомога, що надається країнам, які розвиваються, не може вважатися задовільною. Показовим у цьому сенсі є сильний взаємозв'язок між обсягом допомоги та міграційними процесами [46].

Перекази можуть значною мірою сприяти активізації економічного розвитку, збільшуючи заощадження населення. Дані, отримані в результаті проведених фахівцями досліджень в Азії в різний час, спростовують уявлення про те, що додатковий дохід від переказів використовується суто для цілей споживання, або що родини, які отримують перекази, споживають більше й заощаджують менше, ніж інші. На відміну від європейських трудових мігрантів, які залишаються в країнах перебування протягом тривалого часу, азіатські мігранти виїжджають за кордон за договорами, тривалість яких є обмеженою.

З огляду на цю особливість можна припустити, що родини мігрантів розглядають перекази лише як тимчасові доходи і тому максимально можливою мірою намагаються економити (заощаджувати) зароблені кошти. Вплив переказів на економічний розвиток неоднаковий у різних країнах і багато в чому залежить від схильності до заощадження.

Для країн, що розвиваються, можливість отримання доступу до зовнішніх фінансових ресурсів дуже обмежена. Ці обмеження є стримувальним чинником для розвитку малого бізнесу. Аналіз впливу фінансових обмежень на рівень інвестування малого бізнесу в Мексиці показав, що перекази мігрантів формували майже 20 % капіталу, що інвестується в малі підприємства, і становили приблизно

2 млрд дол. У 10 штатах із високим рівнем міграції майже третина інвестованого капіталу в малий бізнес була пов'язана з переказами мігрантів.

Загальною тенденцією для країн, що розвиваються, є те, що малий бізнес - часто сімейний, має недостатній капітал і технологічно відстає. Отже, перекази можуть бути вельми важливими для виникнення і розвитку подібного виду комерційної діяльності.

Зростання виробництва, зумовлене грошовими переказами мігрантів, можливе за наявності виваженої політики влади, що стимулює вкладення зароблених мігрантами коштів у національну економіку. Попит на товари, що виникає в домашніх господарствах, які отримують перекази мігрантів, створює додатковий мультиплікативний ефект в економіці. І в цьому якраз виражається непрямий вплив переказів грошей мігрантів. Крім того, додаткове споживання товарів також збільшує платежі непрямих податків.

Грошові перекази мігрантів також фактично створюють ринкові механізми формування соціально орієнтованої інфраструктури фінансових ринків. У держав, як правило, немає грошей для розвитку такої інфраструктури, а створення систем грошових переказів особами, які бажають заробити на цьому ринку, паралельно допомагає розв'язати завдання забезпечення глобальної досяжності фінансових послуг у тих регіонах і країнах, де фінансовий сектор традиційно слабкий.

Інфраструктура систем грошових переказів добре пристосована для реалізації соціально орієнтованих програм: здійснення пенсійних виплат, доведення до безпосередніх споживачів фінансової допомоги тощо. Крім того, стає можливим просування в середовище найменш забезпечених верств населення ощадних, кредитних, страхових та інших роздрібних фінансових послуг, відкривається доступ багатомільйонним верствам населення у світі до інструментів електронної комерції. Усе це дасть змогу збільшити економічну активність населення і дати шанс багатьом, хто раніше не був охоплений офіційним фінансовим сектором.

Але є й негативний вплив міжнародних грошових переказів на країни, які їх отримують. Великі потоки переказів грошей можуть чинити тиск на обмінний курс

національної валюти і призвести до негативного впливу на експорт. Грошові перекази також можуть знизити мотивацію до продуктивної праці в приймаючій країні. І, нарешті, канали грошових переказів можуть використовуватися для відмивання грошей і фінансування тероризму.

Грошові перекази зазнають ґрунтового впливу таких чинників:

- економічна ситуація в країні прийому мігрантів;
- кількість працівників-мігрантів;
- величина одержуваної мігрантом заробітної плати;
- рівень доходів домашніх господарств;
- рівень освіти мігранта;
- тривалість часу перебування за кордоном;
- рівень розвитку транснаціональних спільнот мігрантів у країні перебування;
- вартість переказів валют і ставки відсотків за депозитами в країнах, що посиляють і приймають;
- макроекономічна політика, яку проводять у країнах-адресатах грошових переказів, і наявні в них політичні та економічні ризики.

Обсяги міжнародних грошових переказів, що збільшуються, впливають на розвиток офіційного фінансового сектора країн-відправників. Наприклад, в Україні з 2000 р. відзначається стійке зростання кількості компаній-операторів грошових переказів. Заходи, що вживаються суб'єктами фінансового ринку й офіційною владою, мають комплексний характер. Насамперед, це стосується технологій грошового переказу.

Таким чином, вплив міжнародних грошових переказів мігрантів на країну їхнього походження не можна однозначно назвати негативним або позитивним, оскільки їхній вплив поширюється практично на всі сфери життєдіяльності в країнах - одержувачах цих переказів. Головний негативний вплив, на думку експертів, це фінансування діяльності терористичних організацій. Позитивний вплив грошових переказів полягає в тому, що вони сприятливо впливають на економічне зростання країни походження мігранта.

Враховуючи різноманітність впливу грошових переказів мігрантів на економіку країни, можна дійти висновку, що вони здатні впливати і на економічну стабільність. Не існує єдиного визначення цього поняття, проте у загальному економічна стабільність – це такий стан економіки, коли країна не демонструє великих коливань у своїх макроекономічних показниках, основними серед яких є ВВП, інфляція та рівень безробіття [10].

Серед головних показників економічної стабільності можна виділити наступні:

- помірне економічне зростання;
- низька та стабільна інфляція;
- стабільно низький рівень безробіття;
- стабільно низький фіскальний дефіцит;
- стабільний валютний курс;
- стабільно додатне сальдо платіжного балансу.

Грошові перекази мігрантів можуть як сприяти підтриманню економічної стабільності в країні, так і порушувати її. Якщо грошові перекази мають стабільні тенденції із року в рік і не демонструють різких змін, то вони сприятимуть економічній стабільності, підтримуючи рівень ВВП, не спричиняючи активний ріст інфляції, безробіття тощо. Проте, будь-які різкі зміни обсягу надходжень грошових переказів мігрантів, викликаних будь-якими зовнішніми умовами, можуть спричинити різкі коливання основних показників економічної стабільності, порушивши її таким чином.

Важливу роль у дослідженні грошових переказів мігрантів відіграє також правове регулювання міжнародної міграції. Глобальна фінансово-економічна криза посилила вразливість мігрантів. Багато країн посилили обмеження щодо міграції та вжили серйозніших заходів щодо боротьби зі стихійною міграцією. Проте навіть у місцях із високим рівнем безробіття часто існує потреба в іноземних робітниках, яких залучають у непрестижні сектори економіки [26].

З огляду на нерозвиненість багатосторонніх угод щодо транскордонного пересування людей, країни-постачальники та країни-реципієнти робочої сили

уклали цілу низку двосторонніх угод, які регламентують діяльність легальної трудової міграції. Узагальнити вплив цих документів важко, оскільки вони суттєво різняться за змістом і деталізацією.

Прикладом багатосторонньої угоди, спрямованої на регулювання міжнародної легальної міграції, є чинна в рамках СОТ Генеральна угода про торгівлю послугами, яка є багатостороннім зведенням принципів і правил міжнародної торгівлі послугами, дотримання яких є обов'язковим для всіх країн - членів СОТ.

В умовах глобалізації економічного розвитку процеси трудової міграції набувають дедалі більших масштабів. Для ефективного управління цим явищем на основі аналізу статистичних даних було уточнено обсяги та географію потоків трудових мігрантів і міжнародних грошових переказів.

Показано, що країни Азії та Східної Європи відіграють дедалі більшу роль як джерело трудової міграції у світі. Відповідно, на сучасному етапі суспільного розвитку інтенсивність переказів грошей, що надійшли, різко збільшилася в Індії, КНР і деяких європейських країнах. Що стосується країн Латинської Америки, які раніше були лідерами серед країн - донорів трудових мігрантів і серед країн - одержувачів грошових переказів, то вони істотно знизили свою участь у цьому процесі.

Визначаючи характер впливу міжнародних грошових переказів на економіку країн-реципієнтів, слід зазначити, що частину одержуваних фінансових коштів домогосподарства витрачають на споживання, але чимала частка використовується і для нагромадження, що, своєю чергою, може бути трансформовано в інвестиції. Останнє дозволяє говорити про мультиплікативний ефект.

Сучасні дослідження виявляють, що перекази сприяють економічному зростанню країни внаслідок підвищення доходів мігрантів. Факти доводять, що грошові перекази за певних обставин забезпечують інтенсивне економічне зростання. Перекази можуть значною мірою сприяти активізації прогресивного суспільного розвитку, збільшувати ВВП країни, створювати ринкові механізми формування соціально орієнтованої інфраструктури фінансових ринків.

1.3 Тінізація грошових переказів мігрантів: причини та наслідки

Тінізація грошових переказів мігрантів - це переказ коштів з країни працевлаштування в країну походження мігрантів без використання офіційних каналів. Це може включати переказ готівки через кур'єрів, використання неформальних систем переказів або переказ коштів через особисті рахунки [8].

Причини тінізації грошових переказів:

- недостатня податкова культура: низький рівень довіри до влади та податкових органів, а також складність податкової системи спонукають мігрантів до використання тіньових каналів для переказу коштів.
- високі податки та збори: існуючі податки та збори на перекази можуть бути значними, що стимулює пошук альтернативних, дешевших способів переказу коштів.
- відсутність доступу до формальних фінансових сервісів: не всі мігранти мають доступ до банківських рахунків та інших формальних фінансових сервісів, що робить тіньові канали більш доступними.
- необхідність анонімності: деякі мігранти прагнуть приховати свої доходи від влади або родичів.

Наслідки тінізації:

- втрата податкових надходжень: держава недоотримує значні кошти, які могли б бути використані на фінансування соціальних програм, інфраструктури та інших важливих сфер.
- зниження рівня економічної безпеки: тіньові перекази роблять економіку більш вразливою до зовнішніх шоків, таких як війна чи економічна криза.
- підтримка тіньової економіки: тіньові перекази сприяють розвитку тіньової економіки, що негативно впливає на конкуренцію та добросовісну сплату податків.

- ризики шахрайства та відмивання грошей: тіньові канали переказу коштів часто використовуються для шахрайства та відмивання незаконних доходів.

В умовах війни тінізація грошових переказів мігрантів може мати ще більш негативні наслідки:

- зниження обсягів переказів: зростання ризиків та невизначеності може призвести до зменшення обсягів грошових переказів від мігрантів.

- підвищення ризиків для мігрантів: мігранти, які користуються тіньовими каналами переказу коштів, можуть стати жертвами шахрайства або втратити свої кошти.

- ускладнення відстеження та контролю за переказами: тіньові канали переказу коштів ускладнюють відстеження та контроль за їх використанням, що може створити ризики для фінансування тероризму та інших злочинних груп.

Для боротьби з тінізацією грошових переказів можна застосовувати:

- зниження комісій за офіційні перекази;
- розширення доступу до офіційних систем переказів у всіх регіонах;
- підвищення обізнаності мігрантів про легальність та безпечність офіційних систем переказів;
- спрощення процедур реєстрації та верифікації для мігрантів;
- заохочення мігрантів до сплати податків;
- співпраця урядів країн походження та працевлаштування з метою посилення контролю за переказами.

Важливо зазначити, що тінізація грошових переказів - це складна проблема, яка потребує комплексного підходу.

Успішна боротьба з тінізацією переказів може допомогти збільшити податкові надходження, знизити ризики відмивання коштів та фінансування тероризму, а також покращити доступ до фінансових послуг для мігрантів.

Враховуючи вищезазначене, важливо вжити заходів для детінізації грошових переказів мігрантів:

- спрощення податкової системи: зниження податків та зборів на перекази, а також спрощення процедури їх сплати може стимулювати мігрантів до використання формальних каналів.

- інформаційно-просвітницька робота: роз'яснення мігрантам ризиків та негативних наслідків тіньових переказів, а також переваг використання формальних каналів.

- співпраця з країнами, де проживають мігранти: співпраця з урядами та фінансові інституції цих країн може допомогти у детінізації грошових переказів [18].

Детінізація грошових переказів мігрантів є важливою задачею, вирішення якої сприятиме збільшенню податкових надходжень, підвищенню рівня економічної безпеки та зменшенню ризиків для мігрантів.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ УКРАЇНСЬКИХ МІГРАНТІВ

2.1 Динаміка та структура грошових переказів в Україну та інші регіони світу під впливом війни

Передбачається, що обсяг грошових переказів в Україну, яка є найбільшим одержувачем у регіоні Європи та Центральної Азії, у 2024 році зросте більш ніж на 20 відсотків. Водночас потоки грошових переказів до багатьох країн Центральної Азії, основним джерелом яких є росія, найімовірніше, різко скоротяться. Таке зниження в поєднанні зі зростанням цін на продовольство, добрива і нафту, ймовірно, збільшить ризики для продовольчої безпеки та посилить бідність у багатьох із цих країн [31].

Вторгнення росії в Україну викликало масштабні гуманітарні, міграційні кризи та кризи, пов'язані з біженцями, а також створило ризики для світової економіки, яка все ще намагається впоратися з наслідками пандемії COVID. Нарощування програм соціального захисту в інтересах найуразливіших верств населення, включно з українцями та сім'ями в Центральній Азії, а також тими, хто постраждав від економічних наслідків війни, є одним із ключових пріоритетів для забезпечення захисту людей від загроз відсутності продовольчої безпеки та зростаючої бідності.

У 2022 році приплив грошових переказів значно збільшився в Латинській Америці та Карибському басейні (25,3 відсотка), країнах Африки на південь від Сахари (14,1 відсотка), Європі та Центральній Азії (7,8 відсотка), Близькому Сході та Північній Африці (7,6 відсотка) і Південній Азії (6,9 відсотка). Обсяг грошових переказів до країн Східної Азії та Тихоокеанського регіону знизився на 3,3 відсотка; при цьому без урахування Китаю показник грошових переказів зріс на 2,5

відсотка (рисунок 2.1). За винятком Китаю, для СНДС грошові перекази є найбільшим джерелом зовнішнього фінансування з 2015 року.

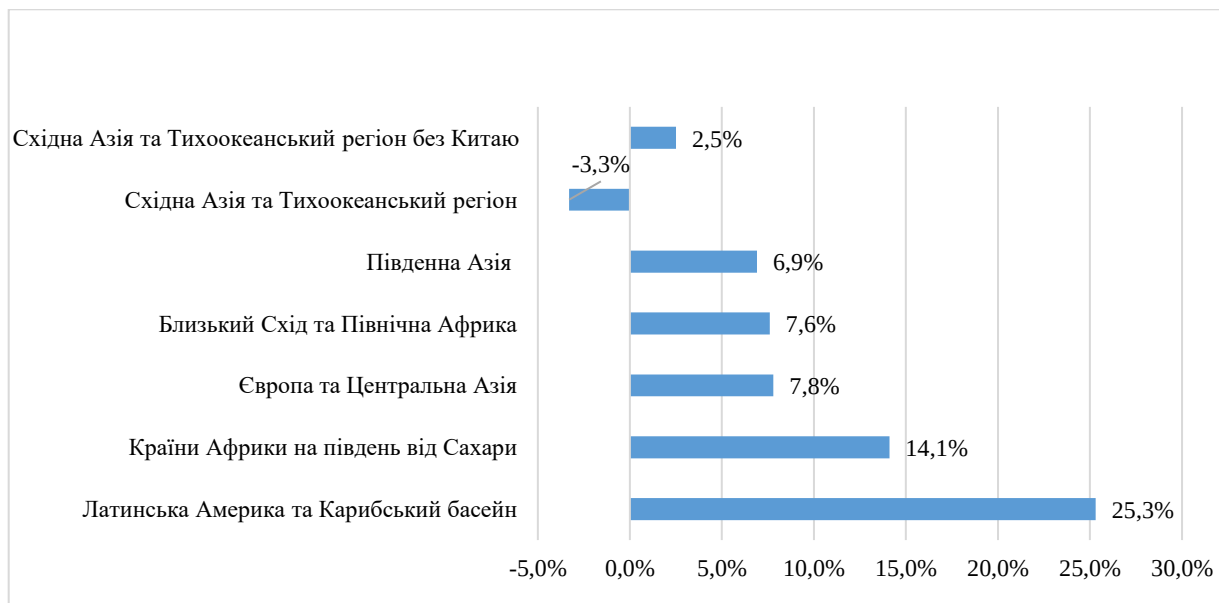

Рисунок 2.1 – Приріст грошових переказів до регіонів у 2022 році.

Джерело: створено автором на основі даних [25]

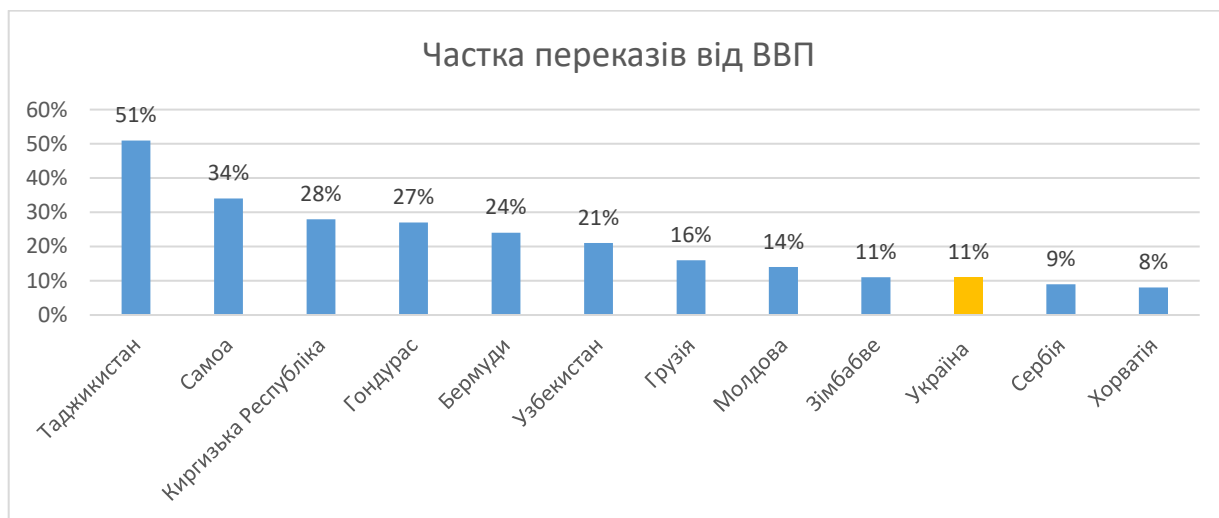
Щодо грошових переказів мігрантів в Україну, протягом 2015-2021 років їхній обсяг стабільно збільшувався у зв'язку з посиленням міграційної активності українців на фоні політичних подій 2014 року. У 2022 році за наявними даними обсяг переказів зменшився, проте насправді найбільш імовірно, що він значно збільшився, адже наявна цифра не враховує перші два квартали року у зв'язку з незбиранням інформації через початок повномасштабного вторгнення в Україну. У 2023 році спостерігалось також зниження обсягу грошових переказів за даними НБУ. Проте, помітною рисою є стабільно висока частка грошових переказів в Україну з найпопулярнішої країни еміграції – Польщі. Іншими країнами, перекази з яких становлять значну частку в загальному обсязі, є США, Чехія, Сполучене Королівство та Німеччина (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 Динаміка та структура грошових переказів в Україну

Рік	Загальний обсяг грошових переказів (млн. дол. США)	Структура грошових переказів, Польща (%)	Структура грошових переказів, США (%)	Структура грошових переказів, Чехія (%)	Структура грошових переказів, Сполучене Королівство (%)	Структура грошових переказів, Німеччина (%)
2015	6959	19,2	7,4	4,5	3,5	3,9
2016	7535	28,1	7,6	5,0	3,4	3,9
2017	9264	35,2	7,3	4,7	3,4	3,4
2018	11111	32,8	7,8	7,6	3,5	3,8
2019	11921	29,8	8,3	9,3	5,0	3,9
2020	11980	27,5	10,2	7,0	8,5	4,3
2021	14019	33,1	10,6	6,3	7,0	4,3
2022	12621*	-	-	-	-	-
2023	11368	37,3	10,7	8,6	7,1	6,4

Джерело: складено автором на основі даних [24]

До п'ятірки провідних країн-одержувачів грошових переказів у 2022 році увійшли Індія, Мексика (обігнавши Китай), Китай, Філіппіни та Єгипет [53]. Серед економік, де приплив грошових переказів становить дуже високу частку ВВП, - Таджикистан (51%), Самоа (34%), Киргизька Республіка (28%) і Гондурас (27%) (рисуюнок 2.2) [25].

Рисуюнок 2.2 – Рейтинг країн за часткою грошових переказів від ВВП у 2022 році.

Джерело: створено автором на основі даних [25]

З одного боку, війна в Україні, переключила увагу світової політики з інших регіонів, що розвиваються, і з економічної міграції. З іншого боку, вона посилила аргументи на користь підтримки приймаючих спільнот, які стикаються з великим припливом мігрантів.

Згідно з відомостями з бази даних Світового банку "Вартість грошових переказів по всьому світу", у глобальному масштабі середня вартість відправлення 200 доларів США становила 6 відсотків у четвертому кварталі 2022 року; це вдвічі перевищує цільовий показник у 3 відсотки, передбачений ЦСР. Найдешевше відправляти гроші в Південну Азію (4,3 відсотка), а найдорожче - у країни Африки на південь від Сахари (7,8 відсотка).

Вартість пересилання грошей в Україну висока (7,1 відсотка з Чеської Республіки, 6,5 відсотка з Німеччини, 5,9 відсотка з Польщі та 5,2 відсотка зі США) (рисунки 2.3). Доброзичливе ставлення світової громадськості до біженців і мігрантів з України відкриває можливість для розроблення та пілотного впровадження програм із полегшення їхнього доступу до робочих місць і соціальних послуг у країнах, що їх приймають, застосування спрощених процедур боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму щодо невеликих грошових переказів, що допоможе знизити вартість переказів і мобілізувати фінансування за рахунок облігацій діаспори.

Рисунок 2.3 – Вартість грошових переказів в Україну з найпопулярніших приймаючих країн у % від транзакції.

Джерело: створено автором на основі даних [24]

Війна на території України також вплинула на міжнародні платіжні системи, що позначилося на транскордонних потоках грошових переказів. Відключення росії від SWIFT додало до участі в міжнародних платіжних системах аспект національної безпеки.

Завдяки зниженню комісії за грошові перекази на 2 відсоткові пункти міжнародні мігранти з країн з низьким і середнім рівнем доходів потенційно могли б щорічно економити 12 млрд доларів США, а мігранти та біженці з України - 400 млн доларів США. Водночас транскордонні платіжні системи, ймовірно, стануть багатополярними і менш сумісними між собою, що сповільнить прогрес у зниженні комісій за грошові перекази.

Пандемія COVID-19 і війна на території України наголосили на необхідності отримувати своєчасні дані про грошові перекази мігрантів із високою періодичністю. У квітні 2022 р. Світовий банк під егідою KNOMAD та у співпраці з країнами, для яких грошові перекази є життєво важливим джерелом фінансових коштів, створив Міжнародну робочу групу з поліпшення даних про потоки грошових переказів. Наявність більш точних даних про грошові перекази може безпосередньо сприяти досягненню показників цілей сталого розвитку щодо зниження вартості грошових переказів і допомогти збільшити їхній обсяг. Це також сприятиме досягненню першої мети Глобального договору про міграцію, яка передбачає поліпшення даних про міграцію та грошові перекази мігрантів. [54]

Обсяг грошових переказів, що надсилаються мігрантами з Євросоюзу до своїх країн, постійно збільшувався з 2014 року і в 2022 році досяг рекордних 43,5 млрд євро. Про це повідомило статистичне управління ЄС (Eurostat). Це на 13,9% вище за показник у 2021 році, який становив 38,2 млрд євро. Найбільшу частку коштів (9,6 млрд євро, або 22%) було переведено у 2022 році до європейських країн, які не входять до ЄС. Далі йдуть Азія (за винятком Близького та Середнього Сходу) – 8,6 млрд євро (20%) та держави північної Африки – 8,2 млрд євро (19%) (рисунки 2.4).

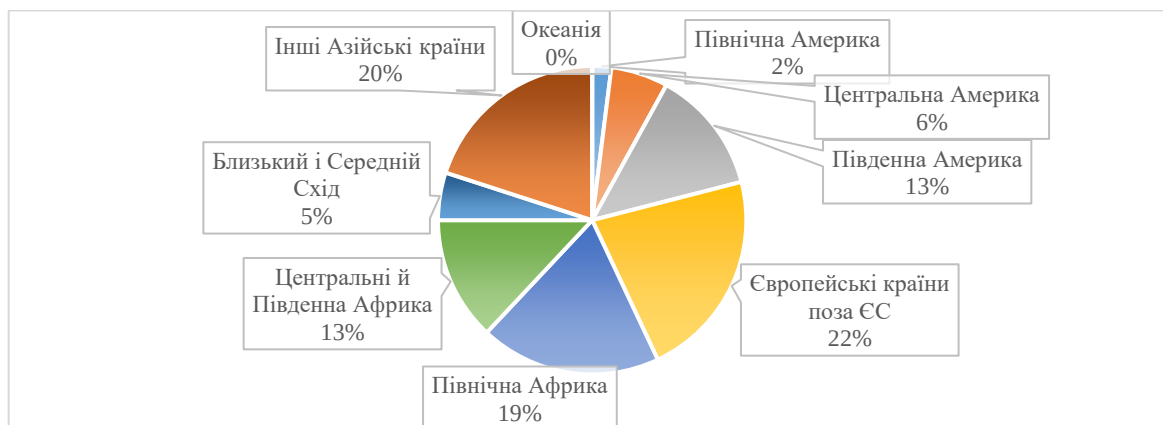

Рисунок 2.4 – Розподіл грошових переказів з ЄС по регіонах світу в 2022 році.

Джерело: створено автором на основі даних [8]

Тим часом обсяг переказів, що надходять до Євросоюзу, лише незначно зріс – з 11,6 млрд євро в 2014 році до 13,5 млрд євро в 2022 році. На європейські держави, які не входять до ЄС, припало 51% цих коштів (6,7 млрд. євро). Далі йде Північна Америка (2,6 млрд євро, або 20%) та країни центральної та південної частини Африки (1,4 млрд євро, або 10%).

Обсяг приватних переказів в Україну з-за кордону за 2023 рік склав \$11,443 млн, що на 9,3% менше, ніж роком раніше (\$12,621 млн). Про це свідчать дані Національного банку України (рисунок 2.5). За даними Нацбанку, у грудні минулого року сума переказів становила \$1,040 млн, що на 6,1% менше, ніж у грудні 2022 року (\$1,107 млн). У розрахунках враховувалися як формальні, так і неформальні канали переказу грошей в Україну.

Рисунок 2.5 – Обсяг грошових переказів в Україну за період 2015-2023 років.

Джерело: створено автором на основі даних [24]

У 2023 році приплив грошових переказів до країн Європи та Центральної Азії збільшився на 7,8 відсотка, досягнувши історичного максимуму в 74 мільярди доларів США. Це зростання було багато в чому зумовлене посиленням економічної активності в Європейському союзі та відновленням цін на енергоносії. У 2024 році приплив коштів в Україну становитиме 18,2 млн доларів США, що пов'язано з надходженнями з Польщі, найбільшої країни призначення для українських робітників-мігрантів. Особисті перекази є найважливішим джерелом фінансування і зростання економіки країн Центральної Азії, і основним джерелом цих переказів є росія. У 2023 році частка грошових переказів у ВВП Таджикистану та Киргизької Республіки становила 34 і 33 відсотки відповідно. Найближчі прогнози щодо грошових переказів у регіон Європи та Центральної Азії, які, як очікується, впадуть на 1,6 відсотка у 2024 році, є вельми невизначеними та залежать від масштабів війни на території України і санкцій щодо вихідних платежів із росії. На відміну від цього, очікується, що у 2024 році потоки грошових переказів в Україну збільшаться більш ніж на 20 відсотків. Середня вартість відправки 200 доларів США в Європу та Центральну Азію знизилася до 6,1 відсотка в четвертому кварталі 2023 року порівняно з 6,4 відсотка роком раніше.

У 2023 році обсяг грошових переказів до країн Латинської Америки та Карибського басейну збільшився до 131 мільярда доларів США; це на 25,3 відсотка більше, ніж у 2022 році, завдяки активному відновленню робочих місць для іноземних робітників у Сполучених Штатах. Серед країн, у яких були зареєстровані двозначні темпи зростання, - Гватемала (35%), Еквадор (31%), Гондурас (29%), Мексика (25%), Сальвадор (26%), Домініканська Республіка (26%), Колумбія (24%), Гаїті (21%) і Нікарагуа (16%). Зареєстровані потоки в Мексику включають кошти, отримані транзитними мігрантами з Гондурасу, Сальвадору, Гватемали, Гаїті, Венесуели, Куби та інших країн. Грошові перекази є важливими як джерело твердої валюти для кількох країн, де ці потоки становлять щонайменше 20 відсотків ВВП, включно із Сальвадором, Гондурасом, Ямайкою та Гаїті. Згідно з оцінками, у 2024 році обсяг грошових переказів зросте на 9,1 відсотка, хоча при цьому зберігаються ризики зниження. Середня вартість відправки 200 доларів США в

регіон у четвертому кварталі 2023 року практично не змінилася і склала 5,6 відсотка порівняно з ситуацією роком раніше.

Грошові перекази до країн, що розвиваються, регіону Близького Сходу та Північної Африки зросли на 7,6 відсотка 2021 року до 61 мільярда доларів США, чому сприяло значне зростання обсягів грошових переказів до Марокко (40 відсотків) та Єгипту (6,4 відсотка). Факторами, що підтримують ці потоки, стали економічне зростання в країнах, що приймають, Європейського Союзу, а також транзитна міграція, яка ще більше збільшила приплив грошових коштів до країн, які тимчасово приймають мігрантів, як-от Єгипет, Марокко і Туніс. У 2024 році потоки грошових переказів, ймовірно, знизяться, і їхній приріст становитиме 6 відсотків. Грошові перекази вже давно є найбільшим джерелом надходження зовнішніх ресурсів для країн БСПА, що розвиваються, порівняно з ЗВР, ПІ, портфельними інвестиціями в акціонерний капітал і позиковими коштами: на них припав 61 відсоток від загального обсягу надходжень у 2023 році. Вартість відправки 200 доларів до країн БСПА знизилася до 6,4 відсотка в четвертому кварталі 2023 року з 6,6 відсотка роком раніше.

Грошові перекази в країни Південної Азії зросли на 6,9 відсотка до 157 мільярдів доларів США у 2023 році. Велика кількість мігрантів із цього регіону повернулася до своїх країн після початку пандемії на початку 2020 року, проте наявність вакцин і відкриття економік країн Ради зі співробітництва країн Перської затоки дало їм змогу поступово повернутися до країн, які їх приймають, 2021 року, що сприяло збільшенню потоків грошових переказів. Цьому зростанню 2021 року також сприяло поліпшення економічних показників у Сполучених Штатах. Обсяг грошових переказів до Індії та Пакистану зріс на 8 і 20 відсотків відповідно. Очікується, що 2024 року зростання припливу грошових переказів сповільниться до 4,4 відсотка. Грошові перекази є основним джерелом іноземної валюти для країн регіону: їхні надходження 2023 року перевищили рівень ПІІ більш ніж утричі. Для Південної Азії характерна найнижча середня вартість грошових переказів серед усіх регіонів світу - 4,3 відсотка, хоча це все ще вище, ніж цільовий показник у 3 відсотки, передбачений ЦСР.

У 2024 році прогнозується зростання припливу грошових переказів на 7,1 відсотка, що зумовлено триваючим переходом до використання офіційних каналів у Нігерії та зростанням цін на продовольство: мігранти, імовірно, будуть надсилати більше грошей до рідних країн, які зараз потерпають від надзвичайного зростання цін на основні товари. Вартість відправки 200 доларів США в регіон у середньому становила 7,8 відсотка в четвертому кварталі 2023 року, що трохи нижче, ніж 8,2 відсотка рік тому.

2.2 Основні канали грошових переказів та їх тінізація

Офіційна інфраструктура для здійснення грошових переказів у процесі зовнішньої трудової міграції зазвичай розвивається під впливом декількох чинників. По-перше, це кількість грошових переказів, по-друге, банки, що надають послуги з переказу грошових коштів, по-третє, компанії-оператори грошових переказів і поштових установ, і по-четверте, рівень конкуренції. Вплив цих чинників зростає внаслідок поліпшення макроекономічної ситуації в країні, що приймає мігрантів, і розвитку фінансових і банківських систем у країнах, що імпортують і експортують робочу силу, розвитку нових технологій грошових переказів, і, нарешті, практично повного зняття обмежень на здійснення грошових переказів із країни в країну. [28]

Дослідження, проведені в Мексиці та інших країнах Латинської Америки, виявили стійку позитивну кореляцію між рівнем офіційних грошових переказів і загальним рівнем розвитку фінансової інфраструктури, пов'язаної з цими переказами.

Стимулювання використання офіційних каналів для здійснення грошових переказів продовжує залишатися складною практичною проблемою, тому що, крім офіційних каналів грошових переказів, існують і неофіційні канали, які займають більшу частку грошових переказів мігрантів.

З погляду економічної теорії це пов'язано з тим, що наявна система обслуговування грошових переказів слабо пов'язана з мікро- і макроекономічною

ситуацією в країнах перехідного періоду. Це призводить до того, що система грошових переказів зовнішніх трудових мігрантів, яка склалася в країнах перехідного періоду фактично виявилася відірваною від економічних перетворень, необхідних для руху до ринкової економіки.

Річ у тім, що в країнах-експортерах робочої сили на пострадянському просторі використання послуг комерційних банків для переказу грошових коштів ускладнюється такими факторами, як відсутність довіри до банків країн-одержувачів і низький рівень освіти трудових мігрантів. Водночас компанії-оператори грошових переказів не надають ощадних та інших банківських послуг, що обмежує ефект розвитку.

Ще одним важливим моментом, що підкреслює таку ситуацію, є те, що у статистиці платіжного балансу країн пострадянського простору спостерігається заниження реального обсягу грошових переказів, яке може доходити до п'ятдесяти відсотків.

Так, наприклад, результати опитувань, проведених Світовим банком, свідчать про те, що дві третини мігрантів можуть надсилати грошові кошти каналами, які державні органи не відслідковують або не можуть відслідковувати, наприклад, з друзями або родичами чи водіями засобів громадського транспорту.

З погляду предмета дослідження важливими є способи надсилення грошових коштів мігрантами (офіційні у зіставленні з неофіційними каналами), причини того, чому використовують офіційні або ж неофіційні канали надсилення грошових коштів, і витрати, пов'язані з використанням різних каналів надсилення грошових коштів на батьківщину.

Як показують деякі дослідження, витрати не є визначальним чинником під час ухвалення мігрантами рішення щодо використання офіційних або ж неофіційних каналів, а головною умовою виступає зручність каналу переказу грошових коштів, що визначає поведінкову модель мігранта. Загалом, як показують різні дослідження, 75% мігрантів відправляють додому грошові кошти щонайменше раз на два місяці. Ця частота надсилення мігрантами грошових коштів визначається такими факторами, як регулярність заробітку, гострота необхідності

отримання грошових переказів їхніми сім'ями, використання грошових переказів, безпека грошових переказів і, що дуже важливо для розглядаємого предмета дослідження, - каналів переказу грошових коштів.

Відповідно до аналізу, існують як офіційні, так і неофіційні канали переказу грошових коштів зовнішніх трудових мігрантів. Вони зазвичай використовують офіційні канали (банківські перекази, дебетові картки, чеки), поштові установи, системи швидкого переказу грошових коштів (наприклад, Western Union), а також вдаються до послуг друзів і родичів, які їдуть додому, а також осіб, з якими вони не мають особистих стосунків (наприклад, водіїв автобусів, провідників поїздів). Вони також привозять гроші із собою під час поїздок додому (таблиця 2.2).

Як показано в таблиці 2.2, найчастіше використовуваними каналами для переказу коштів є друзі та родичі (питома вага цього каналу становить приблизно 30% у загальному обсязі грошових переказів), банківські перекази (25,3%) і компанії, що спеціалізуються на швидкому переказі грошових коштів (24,7%), а також використання системи, яку неможливо визначити з першого погляду (8,2%).

Таблиця 2.2 Канали передання грошових коштів (% мігрантів, які використовують той чи інший канал), на період 2022-2023 роки

Використовувані канали	Середнє значення	Вид каналу
Переказний чек	0,2	Офіційний
Банківський переказ	25,3	Офіційний
Поштові перекази	7,6	Офіційний
З приватними особами	8,2	Неофіційний
З друзями, що їдуть додому	29,5	Неофіційний
Неофіційні структури	1,0	Неофіційний
Компанії, що займаються швидким переказом грошових коштів (Western Union та ін.)	24,7	Офіційний
Дебетові картки	0,5	Офіційний
Мігранти, які їдуть додому	2,4	Неофіційний
Інші способи	0,6	Неофіційний
Всього офіційні канали		58,3
Всього неофіційні канали		41,7

Джерело: складено автором на основі даних [25]

Щодо України, то за даними Світового банку найбільшу питому вагу в способі переказу грошових коштів зовнішніх трудових мігрантів становлять компанії, що спеціалізуються на швидкому переказі грошових коштів (43%), а безпосередньо банківські та поштові перекази займають (26,9%). Таким чином, система позабанківського переказу становить (30,1%), що має на увазі їхній конкретний аналіз, який буде наведено нижче в дослідженні.

У дослідженні, проведеному Світовим банком, показано, що такі способи переказу грошей не є випадковими, а скоріше є організованою неофіційною мережею для переказу грошових коштів, яка конкурує з банківською системою і пропонує зручні послуги за нижчою вартістю.

Загалом, офіційні канали для здійснення грошових переказів у перехідних країнах включають у себе банки, компанії-оператори грошових переказів і поштові установи.

Як правило, банки активно надають послуги з переказу грошових коштів безпосередньо (банк банку) і побічно через системи грошових переказів або через компанії, що спеціалізуються на грошових переказах, таких як Western Union, MoneyGram тощо.

У зв'язку з цим, важливим моментом даного дослідження є питання каналів грошових переказів мігрантів.

Лише 46% грошових переказів мігрантів здійснюється через офіційні канали.

Основним офіційним каналом надходження грошових переказів трудових мігрантів (85%) наразі є банківська система.

Результати дослідження в рамках Міжнародної організації з міграції показують, що 93,8% грошових переказів (мігрантів, які повернулися) проходили через банки, 2,8% - через друзів і родичів, 2,1% із собою привезли самі трудові мігранти. Крім того, 0,4% від загальної суми переказів було надіслано через різного роду агентів-кур'єрів і 0,9% через інші канали (рисунок 2.6).

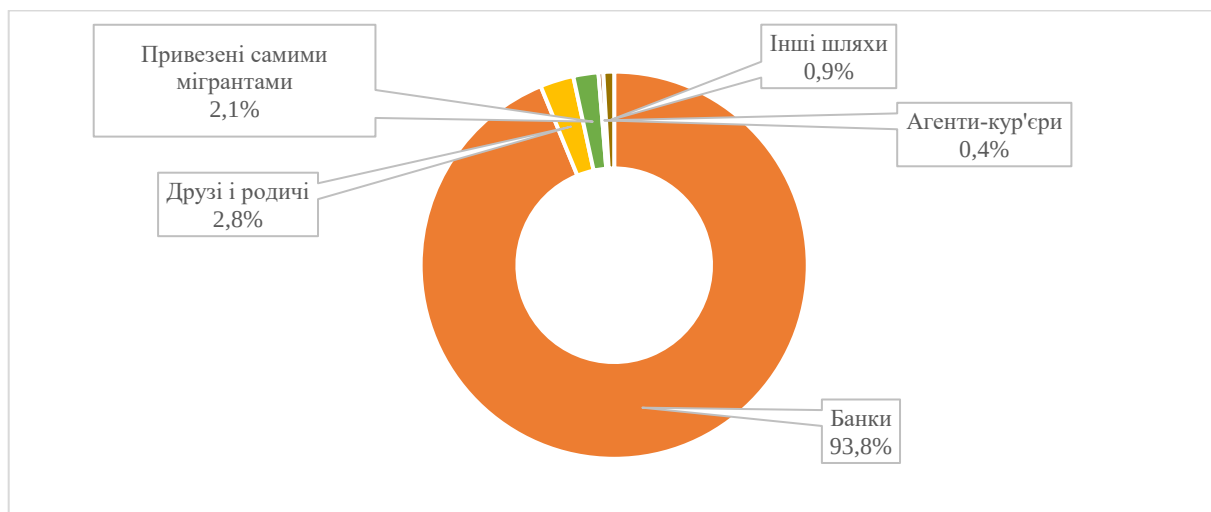

Рисунок 2.6 – Канали переказів, використані мігрантами, що повернулись.

Джерело: створено автором на основі даних [50]

Пересилання грошових переказів неофіційним каналом обходиться в 4-6 % усієї суми. Такий високий тариф помітно скорочує заощадження мігрантів і доходи, призначені для бідної сім'ї, що залишилася на батьківщині. Зменшення ж витрат на грошові перекази банківською системою, своєю чергою, підвищить попит на таке обслуговування, що більш ефективно, ніж спроби регулювання державою неофіційного обслуговування [39].

Насамкінець необхідно зазначити, що об'єктивним підґрунтям і передумовою формування та розвитку нелегального валютного ринку грошових переказів виступає зовнішня трудова міграція робочої сили. Емпіричні оцінки обсягів трудової міграції та грошових переказів України свідчать, що в економічній літературі існують неоднозначні підходи до пояснення обсягів як самої зовнішньої трудової міграції, так і грошових переказів, пов'язаних із нею. Причиною цього є існування, з одного боку, нелегального потоку зовнішньої трудової міграції, з іншого боку, існування нелегального валютного ринку грошових переказів, у рамках якого існують різні канали перетікань грошових ресурсів.

2.3 Вплив грошових переказів на економіку України

Грошові перекази від трудових мігрантів протягом багатьох років відіграють значну роль в економіці України. Їх вплив на економіку має як позитивні, так і негативні аспекти.

Протягом останнього десятиліття питання міграції привертає все більше уваги та стає все більш актуальним для України. За оцінкою Світового банку, Україна є п'ятим найбільшим постачальником трудових мігрантів у світі та першим серед країн Центральної та Східної Європи. Загалом Україна вважається найбільшим постачальником трудових мігрантів у Європі. Майже 25% працездатного населення країни тимчасово або постійно працює за кордоном [2].

У своїх дослідженнях Національний банк враховував як офіційні, так і неофіційні канали надходження грошей в Україну. За січень-грудень 2021 року неформальними каналами в Україну було переведено \$14 млн, що на \$2 млн більше, ніж за аналогічний період минулого року. Навіть в умовах економічної кризи, спричиненої карантинном, грошові перекази з-за кордону, що зросли на 7% у 2019 році, залишилися на тому ж рівні у 2020 році, створюючи нові стимули для підтримки ситуації.

Обсяг переказів в Україну через банківську систему зріс на 11%, а обсяг коштів, отриманих з-за кордону через системи грошових переказів, збільшився на 26%. За оцінками Національного банку України, у 2020 році обсяг коштів, які потрапили до країни неформальними шляхами (через передачу готівки чи матеріальних цінностей від одного домогосподарства до іншого), склав понад 4 млрд доларів, а в 2021-2023 роках – вже понад 5 млрд доларів (рисунки 2.7).

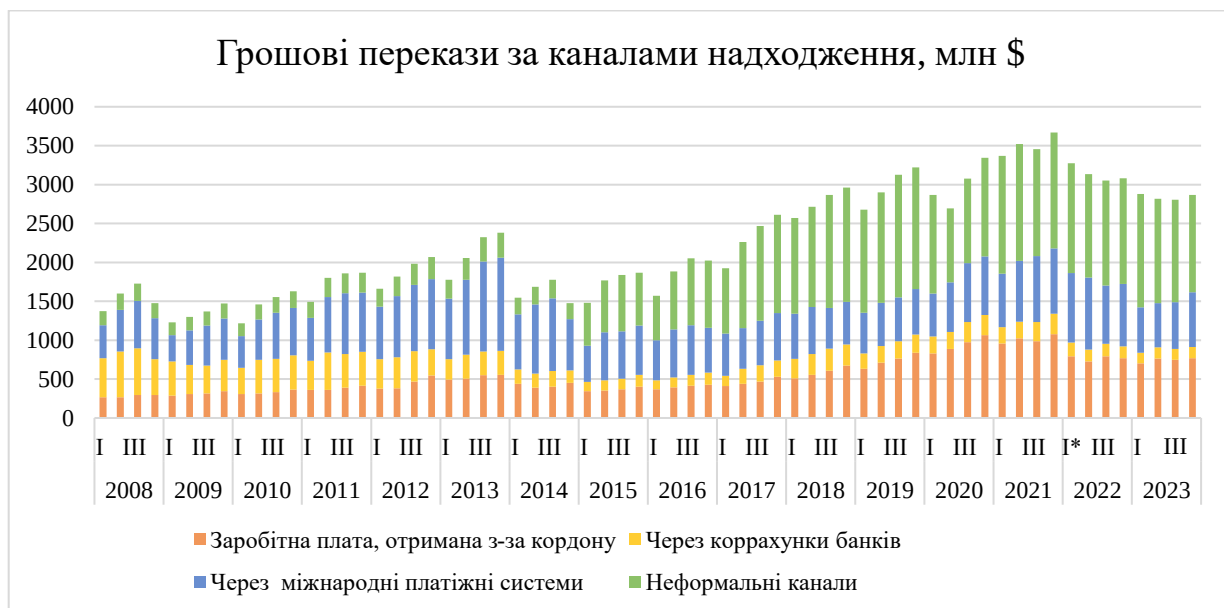

Рисунок 2.7 – Грошові перекази в Україну за каналами надходження за період 2008-2023 років.

Джерело: створено автором на основі даних [24]

Серед мігрантів банківські перекази та перекази МПС є другим і третім за популярністю варіантами переказу грошей (після готівкового транспорту, у тому числі в натуральному та неофіційному каналах).

Такі способи переказу безпечні, але є ймовірність помилитися при введенні номера банківського рахунку. При перевезенні готівки високий ризик, немає гарантій і відстеження. Проте майже половина загальної суми грошових переказів в Україну здійснюється через перевезення готівки (у тому числі в натуральній формі та неофіційними каналами). Кожен канал передачі має свій механізм і певні функції.

Грошові перекази мігрантів також діляться на дві основні форми: приватні трансфери та оплата праці з-за кордону. За даними Національного банку України, основу надходжень в Україну становлять саме заробітна плата, хоча приватні трансфери мають також питому вагу (рисунок 2.8).

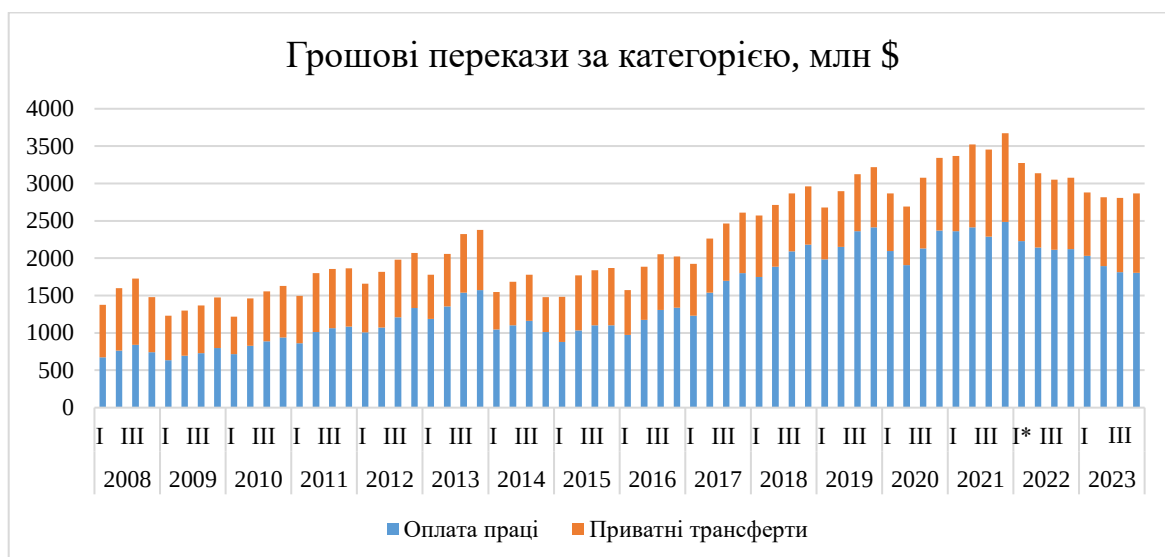

Рисунок 2.8 – Розподіл грошових переказів мігрантів в Україну за категоріями в 2008-2023 роках.

Джерело: створено автором на основі даних [24]

Як уже було зазначено вище, грошові перекази мігрантів часто складають значний відсоток у ВВП країн, що розвиваються. Україна не є винятком, адже трансферти, отримані домогосподарствами з-за кордону мають доволі високе значення у відсотках до ВВП країни, особливо в 2015-2022 роках (рисунок 2.9). У 2015 році спострігався різкий стрибок частки переказів у ВВП від 4-5% у 2009-2014 роках до 7,6% у 2015. Це могло бути пов'язано з підвищенням міграційної активності українців і зниженням економічної активності всередині країни на фоні військово-політичних подій, що почалися в 2014 році. У 2015-2022 роках частка трималася на доволі високому рівні 7-8% до її спаду до 5,3% у 2023 році. Така зміна найімовірніше спричинена зменшенням самого обсягу переказів за офіційною статистикою та відновленням економічної активності в країні, а отже зростання інших складових ВВП. [24]

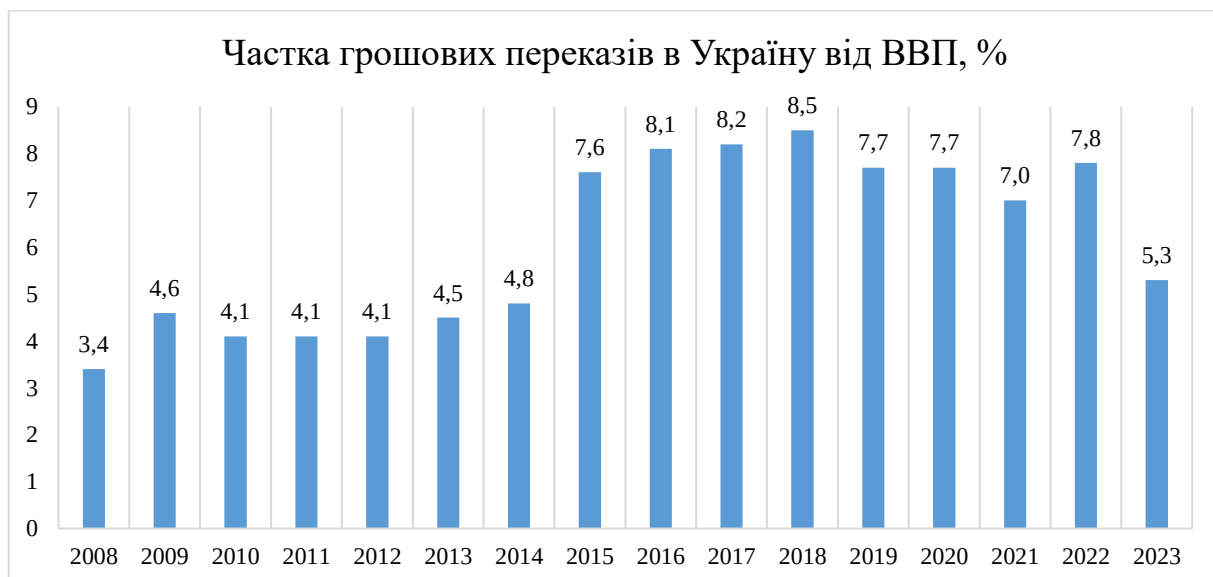

Рисунок 2.9 – Обсяги грошових переказів в Україну у % до ВВП.

Джерело: створено автором на основі даних [24]

Згідно з опитуванням трудових мігрантів із Карпатського регіону, проведеним у 2020 році, лише 4% респондентів вкладають свої кошти у розвиток бізнесу в Україні. Тридцять шість відсотків (36%) респондентів сказали, що не мають достатньо коштів для інвестування, а кожен четвертий сказав, що не має бажання використовувати свій дохід для інвестування.

Одержувачі в Україні використовують наявні грошові перекази для збільшення споживання домогосподарств та інвестицій у нерухомість, а не для інвестування в бізнес або продуктивну діяльність [5]. Коли мігранти шукають можливості інвестувати в бізнес, вони зазвичай роблять це на рівні місцевих громад. Багатьом бракує впевненості в економічних перспективах і стабільності України, а також недовіри до державних інституцій, тому заробітчани здійснюють інвестиції на рівні місцевої влади.

Мігранти обирають безпечні інвестиції, їх цікавлять насамперед депозити з чіткою та передбачуваною прибутковістю. Українське законодавство, в тому числі Закон України «Про зовнішню трудову міграцію», не передбачає особливих пільг чи стимулів для інвестування заощаджень мігрантів [8].

У січні 2021 року Кабінет Міністрів України подав до Верховної Ради законопроект №4669 «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження допомоги для економічної реінтеграції трудових мігрантів» [9].

Він передбачає надання безповоротних грантів або безвідсоткових позик новоствореним підприємцям з числа мігрантів, які повертаються додому, у розмірі, порівнянному з їх власними капіталовкладеннями. У вересні 2021 року Верховна Рада повернула законопроект на доопрацювання Кабінету Міністрів. Вплив трудової міграції на економічний розвиток України є незрозумілим. Грошові перекази підтримують розвиток малого бізнесу та сприяють розвитку підприємницьких навичок, хоча трудова міграція іноді призводить до тимчасового спаду виробництва, особливо в сільськогосподарському секторі. Грошові перекази мігрантів є важливим джерелом зовнішнього фінансування країни: зі збільшенням грошових переказів на батьківщину зростає їхній вплив на фінансову, економічну та соціальну ситуацію в країні.

Незважаючи на те що грошові перекази мігрантів чинять багато позитивного впливу на економіку країни, важливо зазначити, що грошові перекази не можуть стати панацеєю від усіх економічних проблем України. Вони є лише одним із факторів, які впливають на економічне зростання. Для того, щоб досягти стійкого економічного розвитку, Україні необхідно провести комплексні реформи, спрямовані на покращення інвестиційного клімату, підвищення конкурентоспроможності економіки та розвиток людського капіталу.

2.4 Моделювання впливу грошових переказів мігрантів на рівень споживання в Україні

Першочерговим наслідком отримання резидентами країни грошових переказів від мігрантів з-за кордону є стимулювання витрат домогосподарств на споживання. Це у свою чергу пожвавлює економічну активність населення та сприяє економічному зростанню в країні. У зв'язку з цим, глибше дослідження

пливу грошових переказів мігрантів на рівень споживання населення має вагоме значення для економічної науки.

У ході виконання роботи було обрано провести регресійний аналіз залежності рівня споживання домогосподарств від надходжень грошових переказів мігрантів на прикладі України. Рівень споживання являє собою відсоток витрат домогосподарств на споживання від ВВП України, а грошові перекази – номінальну суму отриманих трансфертів.

Характеристика інформаційної бази:

1. Обсяг грошових переказів мігрантів в Україну (Personal remittances, received) – річний показник за період з 1996 по 2022 рік. Одиниці виміру – мільйони доларів США. Джерело: База даних Світового Банку [25].
2. Рівень споживання домогосподарств (Households and NPISHs final consumption expenditure) – річний показник частки витрат домогосподарств на споживання від ВВП України, виражений у відсотках. Джерело: База даних Світового Банку [25].

Використані дані у вигляді таблиці наведено в додатку А.

Гіпотеза для дослідження, виведена в ході вивчення теоретичного матеріалу:

- Між обсягом грошових переказів мігрантів та рівнем споживання домогосподарств існує пряма залежність: зі збільшенням трансфертів зростають витрати домогосподарств, спрямовані на споживання. Найчастіша причина пересилання мігрантами коштів з-за кордону своїм сім'ям – бідність, нестача ресурсів для бажаного рівня споживання, а отже, отримані кошти мають бути використані для закриття цієї нестачі, тобто збільшення витрат на щоденне споживання.

Для перевірки наведеної гіпотези доцільно використати однофакторну регресійну модель, для якої залежна й незалежна змінні будуть визначені таким чином:

1. Залежна змінна – CONS_RATE (рівень споживання, %);
2. Незалежна змінна – REMIT (обсяг грошових переказів, млн доларів США).

Дану залежність можна описати таким початковим рівнянням:

$$CONS_RATE = \beta_0 + \beta_1 * REMIT + u_i \quad (2.1)$$

де β_0 – коефіцієнт перетину;

β_1 – коефіцієнт нахилу;

u_i – неспостережувана випадкова величина.

У результаті аналізу рівняння регресії за допомогою програмного забезпечення EViews, було отримано такі результати:

Dependent Variable: CONS_RATE

Method: Least Squares

Date: 05/01/24 Time: 23:57

Sample: 1996 2022

Included observations: 27

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	57.62792	0.956108	60.27346	0.0000
REMIT	0.000913	0.000109	8.357895	0.0000
R-squared	0.736438	Mean dependent var	63.70893	
Adjusted R-squared	0.725896	S.D. dependent var	6.156393	
S.E. of regression	3.223178	Akaike info criterion	5.249800	
Sum squared resid	259.7218	Schwarz criterion	5.345787	
Log likelihood	-68.87229	Hannan-Quinn criter.	5.278342	
F-statistic	69.85442	Durbin-Watson stat	0.652947	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рисунок 2.10 – Результати аналізу початкового рівняння.

Джерело: створено автором на основі даних з EViews

Підставивши коефіцієнти виведені регресією в початкове рівняння, отримуємо наступну рівність:

$$CONS_RATE = 57.62792 + 0.000913 * REMIT + u_i \quad (2.2)$$

Отже, результуюче рівняння цієї регресії показує, що зі збільшенням обсягу грошових переказів на 1 мільйон доларів рівень споживання в країні зростає на 0,0009 відсотка.

Розглянувши t -статистику, можна впевнитися, що усі коефіцієнти в даній моделі значущі, оскільки p -значення рівні нулю. До того ж, F -статистика підтверджує загальну адекватність моделі нульовим значенням F -критерія. Таким чином, зі 100-відсотковою впевненістю можна відхилити нульову гіпотезу про незначущість коефіцієнтів у моделі і прийняти альтернативну – про їх значущість.

Модель має також доволі високий рівень пояснення залежної змінної зміною незалежної. Коефіцієнт детермінації 0,736 показує, що зміна рівня споживання на 73,6 відсотка пояснюється зміною обсягу надходження грошових переказів. Це свідчить про високу пояснювальну здатність моделі та її загальну адекватність.

Проте, модель потребує подальшого дослідження й виявлення можливо наявних проблем розподілу залишків.

Для аналізу залишків на присутність проблеми автокореляції необхідно розглянути значення статистики Дарбіна-Ватсона. Для даної моделі воно становить 0,65. Для інтерпретації цього значення необхідно визначити критичні значення за таблицею Дарбіна-Ватсона та побудувати графік автокореляційних зон. Для даної моделі критичні значення становлять: $d_1=1,32$ та $d_2=1,47$ (відповідно критеріям: 1 незалежна змінна, 27 спостережень).

0	1,32	1,47	2	2,53	2,68	4
Позитивна	Невизначена		Відсутня	Невизначена		Негативна

Рисунок 2.11 – Графік зон автокореляційних зв'язків за критерієм Дарбіна-Ватсона.

Джерело: створено автором

Значення 0,65 потрапляє в зону позитивної автокореляції, а отже, побудованій моделі властива проблема автокореляції першого порядку, що цілком очікувано для моделі з часовим рядом.

Для визначення наявності автокореляції вищих порядків необхідно використати LM-тест (рисунок 2.12).

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	9.692813	Prob. F(2,23)	0.0009
Obs*R-squared	12.34881	Prob. Chi-Square(2)	0.0021

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 05/02/24 Time: 00:41

Sample: 1996 2022

Included observations: 27

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.102065	0.745640	0.136882	0.8923
REMIT	-3.19E-05	9.00E-05	-0.354209	0.7264
RESID(-1)	0.870196	0.210066	4.142497	0.0004
RESID(-2)	-0.259447	0.238625	-1.087257	0.2882

Рисунок 2.12 – результати LM-тесту на автокореляцію вищих порядків.

Джерело: створено автором на основі даних з EViews

Значення F-критерію Prob. F(2,23) менше за 0,05, що свідчить про наявність автокореляції вищих порядків. Р-значення коефіцієнта RESID(-1) також менше 0,05, що ще раз підтверджує автокореляцію першого порядку.

Для усунування проблеми автокореляції залишків було використано різні методи, включаючи: додавання в рівняння лагової залежної змінної – CONS_RATE(-1), використання лагової незалежної змінної – REMIT(-1) та поєднання лагових змінних. Однак це не принесло бажаного результату, оскільки або автокореляція зовсім не пропадала, або пропадала адекватність моделі за F-критерієм.

У результаті було стандартизовано змінні за допомогою логарифмування – LOG(CONS_RATE) та LOG(REMIT(-1)), а також залишено додаткову лагову залежну змінну CONS_RATE(-1). Таким чином було досягнуто найкращих пояснювальних значень моделі (рисунок 2.13) та нарешті усунено автокореляцію всіх порядків (рисунок 2.14).

Dependent Variable: LOG(CONS_RATE)
 Method: Least Squares
 Date: 05/02/24 Time: 11:28
 Sample (adjusted): 1997 2022
 Included observations: 26 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	3.356049	0.090071	37.26019	0.0000
LOG(REMIT(-1))	0.009730	0.004498	2.163149	0.0412
CONS_RATE(-1)	0.011368	0.001761	6.456697	0.0000
R-squared	0.865172	Mean dependent var	4.153180	
Adjusted R-squared	0.853448	S.D. dependent var	0.097021	
S.E. of regression	0.037142	Akaike info criterion	-3.639980	
Sum squared resid	0.031729	Schwarz criterion	-3.494815	
Log likelihood	50.31974	Hannan-Quinn criter.	-3.598177	
F-statistic	73.79391	Durbin-Watson stat	1.427104	
Prob(F-statistic)	0.000000			

Рисунок 2.13 – Результати оцінки рівняння регресії після проведення заходів з усунення автокореляції.

Джерело: створено автором на основі даних з Eviews

З рисунку можна побачити, що значення імовірності в t-статистиці всі менше за 0,05, що свідчить про значимість усіх коефіцієнтів. F-критерій має нульове значення, що підтверджує, що адекватність моделі повністю збереглась. До того ж, зріс коефіцієнт детермінації з 0,736 до 0,865, що означає, що пояснювальна здатність моделі виросла. Тепер зміна залежної змінної на 86,5% пояснюється регресією.

Breusch-Godfrey Serial Correlation LM Test:

F-statistic	1.021471	Prob. F(2,21)	0.3773
Obs*R-squared	2.305108	Prob. Chi-Square(2)	0.3158

Test Equation:

Dependent Variable: RESID

Method: Least Squares

Date: 05/02/24 Time: 11:35

Sample: 1997 2022

Included observations: 26

Presample missing value lagged residuals set to zero.

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.038443	0.124449	0.308905	0.7604
LOG(REMIT(-1))	0.001492	0.005242	0.284604	0.7787
CONS_RATE(-1)	-0.000783	0.002439	-0.320995	0.7514
RESID(-1)	0.316272	0.260607	1.213598	0.2384
RESID(-2)	-0.147774	0.270852	-0.545590	0.5911

Рисунок 2.14 – LM-тест після проведення заходів з усунення автокореляції.

Джерело: створено автором на основі даних з EViews

Заново проведений LM-тест показує відсутність автокореляції і першого і другого порядку, адже Prob. F(2,21) більше 0,05 і р-значення також вищі за цей поріг, а отже, ми приймаємо гіпотезу про відсутність автокореляції залишків.

Для перевірки моделі на відсутність проблеми гетероскедастичності залишків було використано тест Вайта (рисунок 2.15).

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	0.287022	Prob. F(5,20)	0.9146
Obs*R-squared	1.740735	Prob. Chi-Square(5)	0.8837
Scaled explained SS	1.089211	Prob. Chi-Square(5)	0.9551

Test Equation:

Dependent Variable: RESID^2

Method: Least Squares

Date: 05/01/24 Time: 15:55

Sample: 1997 2022

Included observations: 26

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	0.097653	0.086062	1.134677	0.2699
LOG(REMIT(-1))^2	8.34E-05	0.000161	0.517760	0.6103
LOG(REMIT(-1))*CONS_RATE(...	3.97E-05	0.000105	0.379870	0.7080
LOG(REMIT(-1))	-0.005335	0.005169	-1.031980	0.3144
CONS_RATE(-1)^2	2.86E-06	1.86E-05	0.153501	0.8795
CONS_RATE(-1)	-0.001370	0.001671	-0.820057	0.4218
R-squared	0.066951	Mean dependent var	0.001220	
Adjusted R-squared	-0.166311	S.D. dependent var	0.001574	
S.E. of regression	0.001700	Akaike info criterion	-9.717636	
Sum squared resid	5.78E-05	Schwarz criterion	-9.427306	
Log likelihood	132.3293	Hannan-Quinn criter.	-9.634032	
F-statistic	0.287022	Durbin-Watson stat	2.340951	
Prob(F-statistic)	0.914625			

Рисунок 2.15 – Тест Вайта для перевірки на гетероскедастичність залишків.

Джерело: створено автором на основі даних з EViews

Prob. F(5,20) приймає значення більше за 0,05, що дає нам змогу прийняти гіпотезу про відсутність гетероскедастичності залишків у моделі. Отже, залишки є гомоскедастичними, проблема відсутня, потреби в додаткових заходах з усунення немає.

Останнім етапом для діагностики моделі стало проведення тесту на нормальність розподілу залишків (рисунок 2.16).

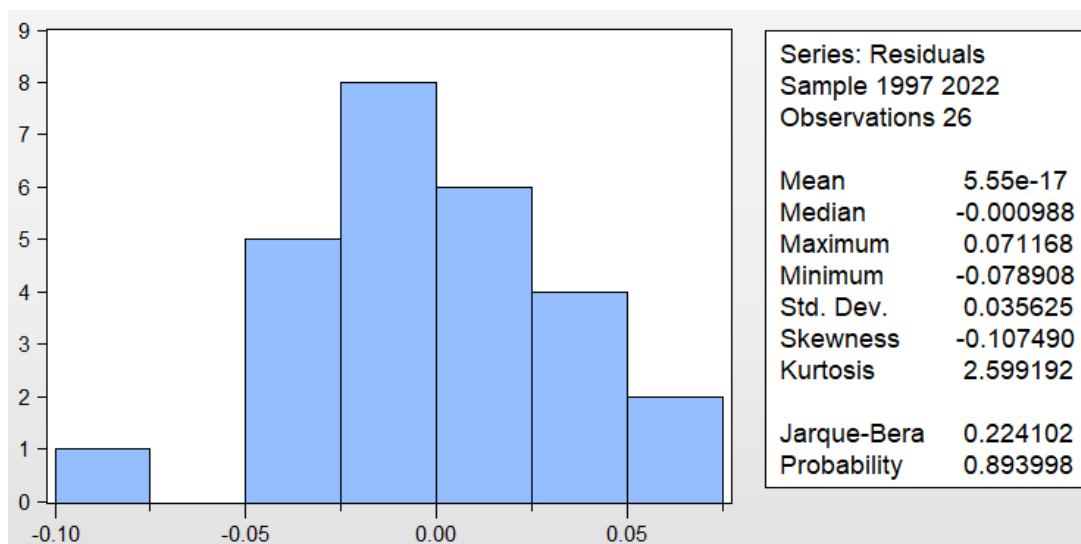

Рисунок 2.16 – Тест на нормальність розподілу.

Джерело: створено автором на основі даних з EViews

Імовірність нормальності розподілу становить 0,894 (89,4%), що дає змогу вважати даний розподіл нормальним.

Оскільки модель містить лише одну незалежну змінну, необхідності в проведенні тесту на мультиколінеарність відсутня.

У результаті маємо наступне фінальне рівняння регресії:

$$LOG_CONS_RATE = 3.356049 + 0.00973 * LOG_REMIT(-1) + 0.011368 * \\ CONS_RATE(-1) + u_i \quad (2.3)$$

Отже, можна зробити висновок, що фінальна регресія має високу пояснювальну здатність (86,5%), значимі коефіцієнти та є повністю адекватною за критерієм Фішера. Моделі не притаманна (після усунення) проблема автокореляції залишків, гетероскедастичності чи ненормальності розподілу. Регресія свідчить про те, що зі зростанням грошових переказів на 1 % рівень споживання зростає на 0,0097%, що в цілому підтверджує гіпотезу поставлену на початку даного дослідження.

Проте, отримане значення в 0,0097% є доволі незначним, що говорить про слабку економічну значущість даного результату. Для подальшого дослідження впливу грошових переказів на економіку країни та порівняння результатів необхідно розглянути значущість впливу переказів на кількість малого бізнесу, інвестицій, рівень безробіття тощо.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ГРОШОВИХ ПЕРЕКАЗІВ МІГРАНТІВ В УКРАЇНІ

3.1 Заходи щодо детінізації грошових переказів

Враховуючи значущість впливу грошових переказів мігрантів на економіку країни та негативні наслідки їх тінізації, виявлені в процесі попереднього аналізу, було визначено, що існує висока необхідність вжити заходів стосовно детінізації переказів, що надходять до країни. Вони допоможуть уряду впоратися з негативними наслідками тінізації грошових переказів та підвищити позитивний вплив переказів мігрантів на економіку, сприяючи економічному розвитку країни.

Заходи щодо детінізації грошових переказів мігрантів в Україну [3]:

1. Створення сприятливих умов для легальних переказів:

- зниження комісій за легальні перекази через:

- співпрацю з міжнародними системами переказів для зниження тарифів;
- державні субсидії для легальних переказів.

2. Підвищення доступності легальних переказів через:

- розширення мережі агентств, де можна здійснити легальний переказ;
- розвиток онлайн-сервісів для легальних переказів;
- створення мобільних додатків для легальних переказів.

3. Підвищення обізнаності про переваги легальних переказів:

- інформаційні кампанії про ризики тіньових переказів, що повинні:

- інформувати про те, що тіньові перекази не гарантують безпеки коштів;
- пояснювати, що легальні перекази дають доступ до додаткових послуг,

таких як страхування коштів;

- виявляти підтримку легальних переказодавців через:
- надання податкових пільг для легальних переказодавців;

- проведення розіграшів призів для легальних переказодавців.

4. Боротьба з тіньовими переказами:

- жорсткіший контроль за нелегальними пунктами обміну валют;
- співпраця з правоохоронними органами для розслідування випадків нелегальних переказів;

- впровадження штрафів за нелегальні перекази.

5. Стимулювання використання банківських рахунків:

- спрощення процедури відкриття банківських рахунків;
- підвищення доступності банківських послуг;
- проведення інформаційних кампаній про переваги використання банківських рахунків.

6. Розвиток альтернативних систем переказів:

- підтримка розвитку систем переказів на основі блокчейн-технологій;
- створення державної системи переказів.

Впровадження цих заходів може допомогти детінізувати грошові перекази мігрантів в Україні, що, в свою чергу, призведе до:

- збільшення надходжень до бюджету;
- зниження ризиків для економіки;
- підвищення економічної стабільності.

Важливо зазначити, що детінізація грошових переказів – це складний процес, який потребує комплексного підходу.

Для досягнення успіху необхідні:

- співпраця уряду, банків, міжнародних організацій та громадянського суспільства;
- розробка та впровадження довгострокової стратегії детінізації;
- постійний моніторинг та оцінка результатів.

Окрім вищезазначених заходів, також можуть бути корисними:

- створення спеціального державного органу, який буде відповідати за детінізацію грошових переказів;

- проведення досліджень щодо причин та масштабів тіньових переказів [18];
- розробка програм з фінансової грамотності для мігрантів;
- створення платформи для обміну інформацією та кращими практиками щодо детінізації грошових переказів.

Детінізація грошових переказів мігрантів – це важливий крок для розвитку економіки України. Впровадження комплексного та системного підходу до цього питання може допомогти Україні отримати значні економічні та соціальні переваги.

3.2 Використання потенціалу грошових переказів для економічного розвитку

Грошові перекази мігрантів відіграють важливу роль в економіці України. За даними НБУ, у 2023 році обсяг грошових переказів в Україну становив \$11,4 млрд, що еквівалентно 5,3% ВВП країни. Ці кошти можуть стати потужним рушієм економічного розвитку, якщо їх правильно використовувати.

Ось декілька способів, як можна стимулювати економічне зростання в Україні за допомогою грошових переказів:

1. Інвестиції в малий та середній бізнес:

- мігранти часто інвестують перекази у власний бізнес або допомагають своїм родичам розпочати справу;
- уряди можуть стимулювати такі інвестиції, пропонуючи пільгові кредити, гранти та податкові пільги.

2. Підтримка розвитку сільської місцевості:

- мігранти часто надсилають гроші своїм сім'ям у сільській місцевості, що може допомогти покращити рівень життя та стимулювати місцеву економіку;
- уряди можуть інвестувати ці кошти в інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я сільських районів.

3. Розвиток людського капіталу:

- перекази можуть бути використані, щоб:
- фінансувати освіту та навчання членів сім'ї;
- оплачувати медичні послуги;
- підвищувати кваліфікацію та навички.

Це може призвести до зростання продуктивності праці та економічного зростання.

4. Створення робочих місць:

- інвестиції в малий та середній бізнес, а також розвиток сільської місцевості можуть призвести до створення нових робочих місць.

Це може допомогти знизити рівень безробіття та стимулювати економічне зростання.

5. Зниження бідності:

- перекази мігрантів можуть допомогти сім'ям вирватися з бідності.

Це може призвести до покращення рівня життя та стимулювати економічне зростання.

6. Фінансування державних програм:

- уряди можуть використовувати частину переказів для фінансування державних програм, таких як освіта, охорона здоров'я та інфраструктура;

Це може допомогти покращити якість життя людей та стимулювати економічне зростання.

Важливо зазначити, що для того, щоб грошові перекази максимально використовувались для економічного розвитку, необхідно:

- створити сприятливий економічний клімат;
- забезпечити доступ до фінансових послуг;
- захищати права мігрантів;
- боротися з корупцією.

Використання потенціалу грошових переказів може допомогти країнам досягти стійкого економічного зростання та покращити життя людей [4].

На підставі отриманих результатів дослідження, проведеного в попередніх розділах, можна також сформулювати такі науково-практичні пропозиції:

- внести зміни до нормативно-правових актів України, що регулюють трудову міграцію та валютний контроль за поліпшенням системи обліку статистичних даних;
- внести доповнення та коригування до платіжного балансу, які дадуть змогу усунути спотворення офіційної статистики та відображати реальні статистичні дані;
- для більш позитивного впливу міжнародних грошових переказів на економічне зростання країнам-реципієнтам пропонується ухвалити закон про мікроекономічну діяльність, який регламентував би порядок створення, діяльності та реорганізації малих підприємств.

Завдяки спільним зусиллям уряду, мігрантів, міжнародних організацій, бізнесу та громадянського суспільства, Україна може перетворити грошові перекази мігрантів на потужний інструмент економічного розвитку та покращення добробуту населення.

3.3 Врахування грошових переказів у макроекономічній політиці

Грошові перекази мігрантів можуть істотно впливати на макроекономічні показники країни. Їх врахування у макроекономічній політиці є важливим чинником для підтримки економічної стабільності та стимулювання зростання [5].

Ось декілька способів, як можна врахувати грошові перекази у макроекономічній політиці:

1. Включення переказів до бюджетного планування:

- уряди можуть враховувати очікувані обсяги переказів при формуванні бюджету.

Це допоможе краще планувати витрати та доходи бюджету, а також знизити ризик дефіциту.

2. Використання переказів для стимулювання інвестицій:

- уряди можуть запропонувати пільги для інвестування переказів в пріоритетні сектори економіки.

Це допоможе стимулювати економічне зростання та створити нові робочі місця.

3. Зниження витрат на перекази:

- уряди можуть співпрацювати з міжнародними системами переказів для зниження комісій.

Це зробить перекази доступнішими для мігрантів та їх сімей, а також збільшить обсяг переказів.

4. Підвищення фінансової грамотності мігрантів:

- уряди та громадські організації можуть проводити інформаційні кампанії для мігрантів щодо переваг легальних переказів та можливостей їх використання.

Це допоможе збільшити обсяг легальних переказів та знизити ризики для мігрантів.

5. Моніторинг впливу переказів на економіку:

- уряди та національні банки можуть здійснювати регулярний моніторинг впливу переказів на різні сектори економіки.

Це допоможе краще розуміти ефекти переказів та розробляти ефективні політики для їх використання.

Врахування грошових переказів у макроекономічній політиці може допомогти країнам досягти таких цілей:

- підтримка економічної стабільності;
- стимулювання економічного зростання;
- зниження рівня бідності;
- покращення рівня життя населення.

ВИСНОВКИ

Грошові перекази мігрантів є надзвичайно актуальною та багатогранною темою для досліджень. Вони чинять помітний вплив на економічний розвиток країн по всьому світу, особливо тих, що розвиваються, становлячи доволі великий відсоток від їхнього ВВП. Тінізація економіки ускладнює досягнення повноти дослідження грошових потоків від переказів мігрантів, але в той же час підсилює необхідність їх більш детального вивчення й аналізу. Будь-яка криза, спричинена чи-то пандемією, чи-то війною, змінює тенденції переказів коштів мігрантами до країни походження та посилює їх вплив на економічну стабільність країни, таким чином підтримуючи постійну актуальність дослідження тенденцій та змін у потоках мігрантів і їх переказів.

У першому розділі роботи було вивчено суть і види грошових переказів мігрантів, розкрито зміст таких понять як мігранти та міграція, акцентуючи увагу на різноманітті наявних визначень та причинах їх різниці. У процесі розвитку глобалізації все більше й більше людей стають мігрантами з різних причин, включаючи добровільні та вимушені стимули, які й лягають в основу різного трактування понять. Грошові перекази, що надсилають мігранти, із кожним роком чинять все більш помітний вплив на економіку, адже лягають в основу забезпечення базових потреб населення, таких як їжа, житло та освіта. Допомога сім'ям, які не в змозі забезпечити себе самостійно через несприятливі соціально-економічні, політичні або інші фактори в країні є основним стимулом для відправки мігрантами переказів. Також важливими причинами є інвестування в бізнес на батьківщині, покриття кредитів та фінансова допомога на розвиток місцевих громад.

У процесі дослідження впливу грошових переказів мігрантів було виявлено їх позитивний та негативний вплив. До позитивних наслідків належить збільшення доходів населення, що у свою чергу стимулює споживання, збільшує заощадження та сприяє економічному розвитку країни. Також вони сприяють збільшенню

інвестицій, зниженню рівня бідності, підтримці валютного курсу та зменшенню залежності від зовнішньої фінансової допомоги. Проте, вони можуть також призводити до зменшення стимулів до праці, виникнення «голландської хвороби», відтоку капіталу з країни та росту інфляції.

Також у першому розділі було розглянуто офіційні та неофіційні канали переказу коштів, останні з яких мають, на жаль, високу популярність в основному через високу вартість використання офіційних каналів, бажання мігрантів уникнути сплати податків та низьку обізнаність мігрантів про офіційні шляхи. Для України ця проблема є надзвичайно актуальною, як і для багатьох інших країн, що розвиваються. Для зниження частки переказів неформальними каналами та підвищення їх позитивного впливу на економіку уряди країн мають запроваджувати ефективну міграційну політику та сприяти підвищенню фінансової грамотності населення.

У другому розділі було досліджено вплив широкомасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року на тенденції переказів мігрантів в Україні та світі. Грошові перекази мігрантів в Україну почали стрімко зростати у зв'язку з посиленням міграційної активності в пошуках прихистку від війни, а перекази в країни Центральної Азії, основним джерелом яких була росія та які є важливим рушієм економічного розвитку цих країн, помітно знизилися, створюючи загрозу збільшення рівня бідності та погіршення рівня життя в цих країнах. У 2022 році рекордно збільшився обсяг грошових переказів з ЄС на 13,9% порівняно з 2021 роком. Найбільша частка цих переказів (22%) була надіслана в європейські країни поза ЄС, у тому числі в Україну.

Також було детально проаналізовано тенденції грошових переказів мігрантів в Україну за останні роки. Обсяг грошових переказів в Україну невідмінно зростав до 2021 року включно, а в 2022-2023 роках зменшився за офіційною статистикою НБУ, у зв'язку з ускладненням стеження за переказами та збором інформації про них, спричиненими війною. Проте, прогнозується їх стрімке зростання більше, ніж на 20% у 2024 році. Найбільша частка переказів мігрантів в Україну традиційно надходить із Польщі, проте також вагомий вплив відіграють перекази з США, Чехії,

Сполученого Королівства та Німеччини. Найвища вартість пересилання грошей в Україну – з Чехії (7,1%), а найнижча – з США (5,2%).

Крім того, у другому розділі роботи було проведено моделювання впливу грошових переказів мігрантів на рівень споживання в Україні, адже за теоретичними відомостями стимулювання споживання населенням є чи не найголовнішим наслідком переказів. У процесі побудови й тестування моделі було підтверджено позитивний вплив грошових переказів мігрантів на збільшення рівня споживання в Україні. Результати побудови регресії показали, що зі зростанням грошових переказів на 1 % рівень споживання в Україні зростає на 0,0097%. Незважаючи на те, що отримане значення має низьку економічну значущість, грошові перекази мігрантів можуть бути рушієм збільшення економічної активності населення і відповідно прискорення економічного розвитку країни при їх правильному використанні.

У третьому розділі роботи було сформовано ряд рекомендацій щодо вживання заходів із детінізації грошових переказів, ефективного використання їх потенціалу та врахування переказів у макроекономічній політиці. Задля ефективного використання грошових переказів мігрантів та підвищення популярності офіційних каналів для їх пересилання уряди країн мають розробити ефективну міграційну політику. Важливими її аспектами мають бути створення сприятливих умов для використання офіційних каналів переказу коштів і підвищення обізнаності мігрантів і населення країни про їх варіанти й переваги.

Стратегічне завдання міграційної політики – зниження вартості переказів, що стимулюватиме переказ коштів через офіційні канали. Органам державної влади важливо розробити таку державну міграційну політику, яка могла б подолати недоліки і раціонально використовувати позитивні наслідки міграції та грошових переказів мігрантів для економічного, соціального та правового благополуччя країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабанова Г.П. Міжнародна міграція робочої сили: переваги і виклики /Г.П. Балабанова // Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: міжнародна науково-теоретична конференція 18 квітня 2018 р.: тези доп. - К.: Видавництво Нац. авіац. ун-ту, 2018. - 124 с. - С. 37-40.
2. Балабанова Г.П. Сучасні пріоритети імміграційної політики ЄС: уроки для України /Г.П. Балабанова // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): Наук. журн./ Голов. ред. Сіденко С.В. - 2018. - № 1. - С. 123-129
3. Біла С.О. Соціально-економічні наслідки трудової міграції для країн світу / С.О.Біла // Modern international relations: topical problems of theory and practice: collective monograph / Faculty of International Relations of the National Aviation University; under general editorship of W.Welskop, Y.O.Voloshin - Lodz: Wydawnictwo Naukowe Wyższej Szkoły Biznesu i Nauk o Zdrowiu w Łodzi, 2021. - P. 138-144.
4. Білоус-Сергєєва С.О., Сафонова К. С. Проблема трудової міграції в Україні. Її вплив на економіку країни. Збірник «Вісник Приазовського Державного Технічного Університету». Серія: Економічні науки. 2017. Вип. 34. С. 327 -335.
5. Васильців Т., Левицька О., Рудковський О. (2022). Структурні диспропорції і дисбаланси ринку праці областей Карпатського регіону України в умовах війни: тенденції, загрози, орієнтири політики стабілізації й використання можливостей. Економіка та суспільство. 2022. № 37. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-37>
6. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.] ; за ред. В. Потапенка. – Київ : НІСД, 2023. – 33 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>
7. Все, що потрібно знати про обмеження на грошові перекази в Україну. 2021 URL: <https://perekaz24.eu/vse-shho-potribnoznaty-pro-obmezhennya-na-groshoviperekazy-v-ukrayinu>

8. Грошові перекази мігрантів з ЄС до інших країн досягли рекорду – Eurostat. URL: <https://bit.ly/3JKKVi7>
9. Демиденко О.І. Явище інтелектуальної міграції: визначення поняття та концептуальні підходи до його характеристики / О.І. Демиденко // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія, політологія. - МДУ, 2018. - № 21. - С. 135-141
10. Економічна стабільність - що це таке, визначення та поняття | Словник 2024. Economy-Pedia.com. URL: <https://uk.economy-pedia.com/11039623-economic-stability>.
11. Закон України «Про основні засади державної міграційної політики України». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF56900A?an=5&scop=149&fscop=221>.
12. Іншин М. Про основні засади державної міграційної політики України / М. Іншин // Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: Матеріали І Міжнар. наук.-практ. онлайн конф./ [редкол.: Н.Д. Гетьманцева (голова), О.В. Кіріак (відпов. секр.) та ін.]. - Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. - С. 61-63
13. Кияшко О.М. Міжнародна міграція робочої сили та її вплив на українську економіку / О.М. Кияшко, В.О. Гузь // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. - 2018. - Випуск 20, частина 2. - С.33-36
14. Коровчук Ю.І., Михайлишин Л.І. Сучасні детермінанти розвитку глобального ринку праці. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. 2020. Вип. 19. С.76-83
15. Крайчинська О. Академічна міграція та її вплив на соціальний розвиток країн (на прикладі Національного університету «Острозька Академія») / О. Крайчинська, Ю. Масалова // Педагогія та психологія спорту. - 2020. - №6(4). - С. 138-150.

16. Лібанова Е. М., Фтомова О. С. Особисті перекази мігрантів: оцінка масштабів та наслідки. Демографія та соціальна економіка, 2019, №3. С. 11-29.
17. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: Монографія. К.: НІСД, 2018. - 472 с
18. Марець О. В. Вплив грошових переказів на економіку України. «Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Економіка», В. 19, ч. 2, 2018, С. 76-81
19. МІГРАНТ - тлумачення, орфографія, новий правопис онлайн. СЛОВНИК - тлумачний словник української мови, орфографічний словник онлайн. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=мігрант>.
20. Міграція - Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді - www.coe.int. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/migration>.
21. Міністерство фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/>.
22. Новік А., Сиса М. Вплив грошових переказів на багатство нації та розвиток бізнесу в країні походження. Інтерсервіс. Київ, 2020. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19740/Novik_The_impact_of_remittances_on_the_nations_wealth.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
23. Офіційний сайт державної служби статистики URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
24. Офіційний сайт Національного банку України URL: <https://bank.gov.ua/>
25. Офіційний сайт Світового банку URL: <http://www.worldbank.org>
26. Перекази мігрантів з-за кордону та можливі заходи щодо їх заохочення та ефективного використання: аналітична записка // Нац. інститут стратег. дослід. URL: <http://www.niss.gov.ua>
27. Побоченко Л.М. Проблеми інтелектуальної міграції з України до країн ЄС// Національні економічні стратегії розвитку в глобальному середовищі: міжнародна науково-практична конференція, 21 квітня 2020 року: тези доп. - К., 2020.- С.32-35

28. Ратха Д. Грошові перекази: Кошти для людей, що повернулися додому. Міжнародний валютний фонд. 2020. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/basics/remitt.htm#author>

29. Риндзак О.Т. Міграція і механізми її регулювання: понятійнотермінологічний дискурс / О.Т. Риндзак, М.М. Біль // Міграція в умовах трансформації регіональних ринків праці України: механізми регулювання. - ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. ред. У. Я. Садова. Львів, 2019. - С. 7-13

30. Риндзак, О. Т. Державне регулювання грошових переказів вітчизняних мігрантів з-за кордону. Економіка України, 2021, №3. С. 87-98.

31. Ринок праці, міграція та соціально-економічний розвиток Європейського Союзу та України: навч.-метод. посіб. / Ю. О. Цевух. - Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. - 140 с

32. Росохата А.С. Окремі питання економічної безпеки: дослідження впливу змін у міграційних процесах на економічний та інноваційний розвиток країн / А.С. Росохата, Л.Ю. Сагер // Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. - 2020. - № 1. - С. 62-74

33. Стаканов Р.Д. Грошові перекази в економічній політиці країн, що розвиваються / Р.Д. Стаканов // Науковий вісник ХДУ. - Сер. "Економічні науки". - 2015. - № 12. - С. 28-31

34. Такенака А., Гаспар Р. Вплив COVID-19 на міжнародну міграцію, грошові перекази та домогосподарства одержувачів у країнах, що розвиваються в Азії. ADB Briefs. 2020. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/622796/covid-19-impact-migration-remittances-asia>

35. Ушакова Н. Г., Шевченко К. Г. Україна в процесах міжнародної трудової міграції. БІЗНЕСІНФОРМ: наук. журнал, № 12. Харків: Видавничий дім «ІНЖЕК». 2022. С. 189- 196

36. Харитоненко Г.І., Дмитренко В.М.Європейська міграційна криза: статистика, цифри та факти. Економічний форум. 2018. No 2. С. 7-9

37. Центр економічної стратегії. Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити. URL: <https://ces.org.ua/migration/>.

38. Центр економічної стратегії. Скільки українців поїхало за кордон і що державі з цим робити. URL: <https://ces.org.ua/migration/>.

39. Черномаз К.Г., Овсяк Є.В., Коваленко Є.В. Тенденції міжнародної трудової міграції та її вплив на соціально-економічний розвиток країни. Світове господарство і міжнародні економічні відносини. 2018. № 18. С. 86-92

40. Чубарь О., Машіко К. Грошові перекази трудових мігрантів в Україну: макроекономічні тенденції та регіональні особливості. Демографія та соціальна економіка. 2019. №3 (37). С. 57–72.

41. Шуило М. Трудова міграція: поняття та правове регулювання. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: матеріали І Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с

42. 2021 рік. Міграція в Україні. Цифри та факти: URL: https://www.migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf (iom.int)

43. COVID-19: Потоки грошових переказів зменшаться на 14% до 2021 року. Світовий Банк. 2020. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/pressrelease/2020/10/29/covid-19-remittance-flows-to-shrink-14-by-2021>

44. Fernando M. Numbers in migration: where the world stands in 2023. TRT World - Breaking News, Live Coverage, Opinions and Videos. URL: <https://www.trtworld.com/discrimination/numbers-in-migration-where-the-world-stands-in-2023-16291722> (date of access: 21.05.2024).

45. Five reasons to be concerned about the shadow economy. World Bank Blogs. URL: <https://blogs.worldbank.org/en/voices/five-reasons-be-concerned-about-shadow-economy>.

46. Global investment trend monitor 2021. URL: <https://unctad.org/webflyer/global-investment-trends-monitor-no-36>

47. Migration policy group. Migration Policy Group. URL: https://www.migpolgroup.com/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwjLGyBhCYARIsAPqTz18pfYzYJ3tm3GCm1a6SuaxZtoMfxT523VO8hYUC3miWkm7Z57kQylUaArF7EALw_wcB.
48. Migration Policy Institute. URL: <https://www.migrationpolicy.org/>.
49. National Bank of Ukraine. Nearly quarter of ukraine's GDP, or UAH 846 billion, is in shadow – study of shadow economy finds. National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuwaye-v-tini>.
50. World Bank Group (2022), “Migration and Remittances. Recent Developments and Outlook”, Migration and Development Brief, Vol. 31, April 2022, pp. 1 - 42, URL: <https://www.knomad.org/sites/default/files/2022-04/Migrationanddevelopmentbrief31.pdf>
51. World Bank Group. World development report 2023: migrants, refugees, and societies. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2023>.
52. World Migration Report | International Organization for Migration, IOM. URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/>.
53. World Migration Report 2021 URL: <https://worldmigrationreport.iom.int/wmr-2021-interactive/>
54. World Migration Report 2022 URL: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
55. World migration report 2024 - world. ReliefWeb. URL: https://reliefweb.int/report/world/world-migration-report-2024?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwjLGyBhCYARIsAPqTz18rnXBZUXxR6iAbc9t-W7i0nsMFdAVUxDKKLaObywm7rVT5xXptqXIaAv1xEALw_wcB.
56. Yanishin, Y., Dudyak, R., & Vovk, O.-V. (2023). Shadow economy in Ukraine and its determinants. Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series Economical Sciences, 25(101), 22-30. <https://doi.org/10.32718/nvlvet-e10103>

Додаток А

Таблиця А.1 Дані щодо обсягу грошових переказів мігрантів в Україну та рівня споживання населення у відсотках до ВВП за 1996-2022 роки

Рік	Грошові перекази мігрантів в Україну, млн доларів США	Рівень споживання, % до ВВП
1996	6	58,12
1997	12	54,21
1998	12	56,85
1999	18	57,20
2000	419	57,44
2001	829	57,91
2002	1192	57,88
2003	1523	57,32
2004	1873	54,60
2005	2408	59,15
2006	3102	60,55
2007	5290	60,65
2008	6782	63,29
2009	5941	65,11
2010	6535	64,78
2011	7822	67,86
2012	8449	69,30
2013	9667	72,88
2014	7354	71,44
2015	8474	67,75
2016	9472	66,60
2017	12132	67,14
2018	14694	69,37
2019	15788	74,38

Продовження таблиці А.1

2020	15213	73,29
2021	18060	69,11
2022	16783	65,95

Джерело: складено автором на основі даних [24]